

Universitätsbibliothek Wuppertal

C. Cornelii Taciti Opera Qvæ Exstant

Tacitus, Cornelius

Antverpiae, 1668

Liber III

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1742](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1742)

A
C. CORNELII TACITI
AB EXCESSV NERONIS
HISTORAR. LIBER III.
BREVIARIVM LIBRI.

B **V**ESPASIANI copia in Italiam veniunt, duce & instructore Antonio Primo. Sparsim quadam gesta, & leues pugnae. Classis Rauennas ad Vespasianum deficit: & proditorem animum Caccina aperit. sed hic parum prosperè, quia à milite vincit & captusque. Prælium inde ad Bedriacum: quo victi Vitelliani. Iterum superuentu nouarum legionum prælium: idque noctu. sed & tunc pulsi Vitelliani. Castra ad Cremonam oppugnantur & tandem expugnantur. ubi magna strages, pauldò post in ipsâ urbe omne genus cladum. Vitellius interea in luxu, nec sine seuitiâ. P. Sabinum vinciri iubet, Junium Blasum interfici. Fabius Valens contra Antonium venit: sed pugna illâ magnâ cognitâ, cum paucis aufugit, & in mari oppressus est. Britannia turbata, item Germania, & Dacia. Vespasiani duces Romam petunt. Vitellius insidieri Apenninum iubet. sed belli mox pertæsus, paciscitur cum Sabino Vespasiani fratre. Quod patrum Germanici milites rupere. Sabinum in Capitolium compulerunt, obsederunt, expugnant, incenderunt. Quadam à L. Vitellio fratre Principis in Campaniâ gesta. Tandem Vespasiani omnes copia Romam venere: per vim & varia prælia ingressæ sunt, omniaque libidine & cæde fœdarunt. Mors ipsius Vitellij. Gesta uno eodemque anno.

C **M**ELIORE fato fideque Flauianarum partium duces consilia belli tractabant. Petouionem in hiberna Tertiadecimæ legionis conuenerant. illic agitauere, placeretne obstrui Pannoniæ alpes, donec à tergo vires vniuersæ confurgerent, an ire cominus, & certare pro Italiâ constantius foret. Quibus opperiri auxilia, & trahere bellum videbatur, Germanicarum legionum vim famamque extollebant, & aduenisse mox cum Vitellio Britannici exercitus robora: Ipsis nec numerum parem pulsarum nuper legionum, & quamquam atrociter loquerentur, minorem esse apud victos animum. Sed in seipsis interim alpiibus, venturum cum copiis Orientis Mucianum. Superesse Vespasiano mare, classes, studia provinciarum, per quas velut alterius belli molem cieret. Ita salubri morâ, nouas vires affore, & presentibus nihil perituro. Ad ea Antonius Primus (is acerrimus belli cõcitor) festinationem ipsis vtilem, Vitellio exitiosam differuit. plus secordia, quàm fiducia, accessisse victoribus. Neque enim in procinctu & castris habitos: per omnia Italiæ municipia desides, tantum hospitibus metuendos: quanto ferocius antè se egerint, tanto cupidius insolitas voluptates hausisse. Circo quoque, ac theatris, & amœnitate urbis emollitos, aut valetudinibus fessos. Sed addito spatio, rediturum & his robur meditatione belli. Nec procul Germaniam, unde vires, Britanniam freto dirimi, iuxta Gallias, Hispaniasque. utrimque viros, equos, tributa: ipsamque Italiam, & opes urbis. Ac si inferre arma vltro velint: duas classes, vacuumque Illyricum mare. Quid tum claustra montium profutura? quid tractum in astatem aliam bellum? unde interim pecuniam, & commeatus? Quin potius eo ipso vterentur, quod Pannonica legiones deceptæ magis, quàm victæ, resurgere in vltionem properent: Mæsiæ exercitus, integras vires attulerint. Si numerus militum potius, quàm legionum putetur: plus hinc roboris, nihil libidinum, & profuisse disciplina ipsum pudorem. Equites verò, ne tum quidem victos; sed, quamquam rebus aduersis disiectam Vitellij aciem.

Cap. 1.
Vespasiani
duces de bello
deliberant.

Quidam id
differunt.

Cap. 2.
Accelerant
alij, & in-
primis An-
tonius.

aciem. Duae tunc Pannonicae ac Mœsicae alae pererrupere hostem. Nunc XVI. alarum coniuncta signa, A
 pulsu sonituque, & nube ipsa operient ac superfundent oblitos praëriorum equites equosque. Nisi
 quis retinet, idem suasor auctorque consilio ero. Vos, quibus fortuna in integro est, legiones con-
 tinete, mihi expeditae cohortes sufficient. ¹ Iam, reserata militiâ, impulsas Vitellij res audietis: in-
 uabit sequi, & vestigiis Vincentis insistere. Hæc atque talia, flagrans oculis, truci voce,
 quo latius audiretur, (& enim se centuriones & quidam militum consilio miscuerant)
 ita effudit, ut cautos quoque ac prouidos permoueret: vulgus, & ceteri, vnum virum du-
 cemque, spretâ aliorum segnitiam, laudibus ferrent. Hanc sui famam eâ statim concione
 commouerat, quâ recitatis Vespasiani epistolis, non, ut plerique, incerta differuit, huc il-
 luc tracturus interpretationem, prout conduxisset. Apertè descendisse in causam videba-
 tur: eoque gratior militibus erat, culpæ vel gloriæ socius. Proxima Cornelij Fusci pro-
 curatoris auctoritas. Is quoque inclementer in Vitellium inuehi solitus, nihil spei sibi
 inter aduersa reliquerat. ² Titus Ampius Flavianus, naturâ ac senectâ contator, suspi-
 ciones militum irritabat, tamquam affinitatis cum Vitellio meminisset. Idemque, quod B
 cœptante legionum motu profugus, dein sponte remeauerat, perfidiæ locum quæsisse
 credebatur. Nam Flavianum, omisâ Pannoniâ ingressum Italiam, & discrimini exem-
 tum, rerum nouarum cupido, legati nomen resumere, & misceri ciuilibus armis impu-
 lerat, suadente Cornelio Fusco, non quia industriâ Flauiani egebat, sed ut consulare no-
 men, surgentibus tum maximè partibus, honestâ specie prætenderetur. Ceterum ³ ut
 transmitteret in Italiam impunè, & eo vsui foret, scriptum Aponio socium reuirefcere
 crederet. ⁴ Quæsitum inde quæ sedes bello legeretur. Verona potior visa, patentibus cir-
 cum campis ad pugnam equestrem, quâ præualebant: simul coloniam copiis validam
 auferre Vitellio, in rem famamque videbatur. Possessa ipso transitu ⁵ Vicentia: quod
 per se parum (etenim modicæ municipio vires) magni momenti locum obtinuit, repu-
 tantibus illic Cæcinam genitum, & patriam hostium duci creptam. In Veronensibus
 pretium fuit. exemplo, opibusque, partes iuuere. ⁶ Et interceptus exercitus per Rhæ-
 tiam Iuliasque alpes. ac ne peruium illâ Germanicis exercitibus foret, obseperat. quæ C
 ignara Vespasiano, aut verita. quippe Aquileiæ sisti bellum, expectarique Mucianum
 iubebat. Adiciebatque imperio consilium, quando Ægyptus, claustra annonæ, vecti-
 galia opulentissimarum prouinciarum obtinerentur, posse Vitellij exercitum, egestate
 stipendij

Cap. 3.

Quem mili-
tes audiunt:Vt virum, &
ut apertum.

Cap. 4.

Cornelius
Fuscus.
T. Flavia-
nus.

Cap. 5.

Vespasiani
copia in Ita-
liâ:
Vicentiam
occupant:Etiam Veron-
nam:

N O T Æ.

1. **N**AM, RESERATA MILITIA.] Non sperno: aptius tamen fortasse, certè clarius, reserata Italiâ. Atque id Taciti siue Antonij concionantis mentem propius tangit.

2. T. AMPIVS FLAVIANVS.] Verum hoc nomen erui è libris, qui aut Tampius aut Tumpius præferunt, cohesu scilicet notæ. Ampia gens inter Romanas nota. Vulgò Appium hic legas, falsò: quia non vni duplex prænomen esse potuit.

3. VT TRANSMITTERET.] Clausula corrupta, manca, nec scio an loco posita. Farnesianus: ut transmitteretur in Italiam impunem eo vsui foret scriptum Aponio, Satiium reuirefcere crederetur. Nec aliter Vatic. nisi quod, vsui: & supra Satiium adnotat, Sotium. Ficulnum auxilium: certè mihi, qui sine libris non enato ex hac lacunâ.

4. QUÆSITVM INDE QUÆ.] Variè olim peccatum in libris: sæpè etiam in transpositu foliorum aut traiectu. Quod hic factum mihi liquet. Quomodo autem id alij Critici non aduertè ante me? mirum. Nam historiam saltem lege non ignauè: videbis, imò tanges. En, hic deliberatur de sede belli in Italiâ, &

Verona eligitur. Atqui nondum in Italiam copie vllc transmissæ. Paginâ demum sequenti narratur, Antonio rapienti partem equitum ad inuadendam Italiam Arrius Varus comes fuisse, & Aquileiam & proxima quæque occupasse. Veronâne igitur venire potuerunt, à tergo his relictis? Sed & tota narratio, incomposita, dissona. cui verum veteremq; ordinem dare, haud nostrum: in meliorem tamen paullo aptioremq; sic redigi censeam, ut dedi in EXCVR. A.

5. VICENTIA.] Vicetiam appellant Plinij meliores libri, & Strabo Οὐϊέντιναι. Etiam lapis:

INTER
ATESTINOS
ET
VICETINOS
FINES. TERMINOSQUE
POSVIT.

6. ET INTERCEPTVS.] Vatic. & Farnes. interceptus exercitus Rætiam Iuliasque. Ego ne hæc quidem integra puto aut satis composita. Legam tamen: interiectus exercitus Ræticas Iuliasque Alpes, ne peruium illâ Germanicis exercitibus foret, obseperat.

7. VIPSA-

A stipendij frumentique ad deditioem subigi. Eadem Mucianus crebris epistolis monebat, incrementam & sine luctu victoriam, & alia huiusmodi prætexendo; sed gloriae avidus, atque omne belli decus sibi retinens. Ceterum ex distantibus terrarum spatiis, consilia post res afferebantur. Igitur, repentiño incurſu, Antonius stationes hostium irrupit, tentatisque leui prælio animis, ex æquo discessum. Mox Cæcina, inter Holtiam vicum Veronensium, & paludes Tartari fluminis, castra permuniit, tutus loco, cum terga flumine, latera obiectu paludis tegerentur. quòd si affuisset fides, aut opprimi vniuersis Vitellianorum viribus, duæ legiones nondum coniuncto Mœsico exercitu potuere: aut retrò actæ, desertâ Italiâ turpem fugam consciuissent. Sed Cæcina, per varias moras, prima hostibus prodidit tempora belli; dum quos armis pellere promtum erat, epistolis increpat, donec per nuntios pacta perfidiae firmaret. Interim Antonius Saturninus, cum legione septimâ Claudianâ aduenit. Legioni tribunus 7 Vipsianus Messalla præerat, claris maioribus, egregius ipse, & qui solus ad id bellum artes bonas attulisset. Has ad copias nequaquam Vitellianis pares (quippe tres adhuc legiones erant) misit epistolas Cæcina, temeritatem victa arma tractantium incusans. Simul virtus Germanici exercitus, laudibus attollebatur, Vitellij modicâ & vulgari mentione, nullâ in Vespasianum contumeliâ. Nihil profus, quod aut corrumperet hostem, aut terreret. Flauianarum partium duces, omisâ prioris fortunæ defensione, pro Vespasiano magnificè, pro causâ fidenter, 8 de exitu securi, Vitellium vt inimici, vt innocuum exercitum Mœsicum celebrare. At ne inermes prouinciæ, barbaris nationibus exponerentur; Principes Sarmatarum lazygum, penes quos ciuitatis regimen, in commilitium asciti, plebem quoque, & vim equitum, quâ solâ valent, offerebant. remissum id munus, ne inter discordias externa molirentur, ac maiore ex diuerso mercede, ius factique exuerent. Trahuntur in partes Sido atque Italicus, reges Sueuorum, quibus vetus obsequium erga Romanos, 9 & gens fidei commissæ patientior: opposita in latus auxilia, infestâ Rhætiâ, cui Porcius Septimius procurator erat, incorruptæ erga Vitellium fidei. Igitur Sextilius Felix 10 cum alâ Taurianâ & VIII. cohortibus, ac Noricorum iuuentute, ad occupandam ripam Æni fluminis, quod Rhætos Noricosque interfluit, missus, nec illis, aut his prælium tentantibus, fortuna partium alibi transacta. Antonio vexillarios è cohortibus, & partem equitum ad inuadendam Italiam rapienti, comes fuit Arrius Varus, 11 strenuus bello: quàm gloriam ei dux Corbulo, & prosperæ in Armeniâ res addiderant. Idem, secretis apud Neronem sermonibus, ferebatur Corbulonis virtutes criminatus. Vnde, infami gratiâ, primum pilum adepto, læta ad præsens malè

Cæcina castra ad Holtiam.

Qui verbis in Flavianos ferociter amicum.

Messalla laus.

Cæcina epistolarum libera.

Liberrima Flavianorum.

Auxilia externa Vespasiani.

Cap. 6.

Arrius Varus.

7. VIPSANIUS MESSALLA.] Est iste ipse, cui partes sermonis præcipue tribuuntur in libello De causis corruptæ eloquentiæ. Amicum Tacito fuisse, ex elogiis his satis constat.

8. DE EXITU SECVRI.] Manuscripti, de exercitu. Quod edidi, magis placet.

9. ET GENS FIDEI COMMISSÆ.] Mei codices, commissior, patientior. An, fidei cognitior? an impar medicina nostra huic vulnere? Palmerius legit: fidei commissior: patienti orâ, opposita in latus auxilia. nescio an fauente Aesculapio.

10. CVM ALA TAURIANA.] Itane? atqui ala Tauriana, siue Taurina, adiuncta legioni Italica in Vitellij partibus erat: nec de transfugio aut discessu eius vsquam didicimus. Vt iusta causa sit, cur Vaticanam & Flor. lectionem recipiam, Alâ Aurianâ. Nomina enim ferè equitum alis, à præfectis: Tauriana, Frontoniana, Valeria, Silane, Auriana. & hæc ipsa Auriana perseueravit ad labens imperium, legâsque in Notitiâ imperij sub dispositione Ducis Armenia: Aula Auriana, Dascufæ.

11. STRENVVS BELLO: QVAM GLORIAM.]

Locus quem fædaturum arbitror non vanè. Nam scripti mei, Strenuus bello magis quàm gloriâ. & dux Corbulo. Diuinabam olim, strenuus bello, quàm gloriâ: ei dux Corbulo & prosperæ in Armeniâ res. omisâ voce, addiderant, quam additam censebam à glossographo sententiæ fulciendæ. Genus quidem hoc loquendi, per Tacito crebrum. Annali IV. Agrippa claris maioribus, quàm vetustis. Annal. I. Pacem quàm bellum probabam: & sæpius. Plautus ipse non refugit, Rudente:

Ed tacent, quia tacita bona est mulier semper, quàm loquens.

Iterum Menæchmis:

Quin vidua viuam, quàm tuos mores perferam. Nec quidquam in his mutandum. intellegitur enim, magis, potius: vti Græcis crebrò τὸ μάλλον. Iterum Plautus:

Certum est moriri, quàm hunc pati lenonem in me grassari.

Liuius: Multiplex quàm pro numero damnum est. Laberius: Consistes ægrè, & quàm descendas, decides. Curtius lib. VII. Nec me ars mea, quàm beniuolentia perturbat. Noto pluribus, vt illustrem genus

Opitergium,
Altinum,
Patauium.
Ateste, à
Flavianis
occupata.

malè parata, mox in perniciem vertere. Sed Primus ac Varus, occupantes Aquileiæ A proxima quæque, & Opitergij & Altini lætis animis accipiuntur. Relictum Altini præsidium, aduersus classem Rauennatem, nondum defectione eius auditâ. Inde Patauium & Ateste partibus adiunxere. Illic cognitum, tris Vitellianas cohortes, & alam, cui Scribonianæ nomen, ad Forum Alieni, ponte iuncto, confedisse. Placuit occasio inuadendi incuriosos. Nam id quoque uenturabatur. luce primâ, inermes plerosque oppressere. Prædictum, ut paucis interfectis, ceteros pauore ad mutandam fidem cogerent. Et fuere, qui se statim dederent. plures, abrupto ponte, instanti hosti viam abstulerunt.

Cap. 7.
Legiones dua
is accedunt.

Vulgatâ victoriâ, post principia belli secundum Flavianos, duæ legiones, septima Galbiana, Tertiadecima Gemina, cum Vedio Aquilâ legato, Patauium alacres veniunt. Ibi pauci dies ad requiem sumti. & Minucius Iustus, præfectus castrorum legionis septimæ, quia audaciùs quàm ciuili bello imperitabat, subtractus militum iræ, ad Vespasianum missus est.

Cap. 8.
Galba ima
gines resti
tuta.

Desiderata diu res, interpretatione gloriæ, in maius accipitur, postquam Galbæ imagines, discordiâ temporum subuersas, in omnibus municipiis recoli iussit Antonius: decorum pro causâ ratus, si placeret Galbæ principatus. Et partes præsumsere, factâ tribunis & centurionibus retinendi quæ Vitellius indulssisset spe, atque ipsum Cæcinam non obscure ad transitionem hortabantur. Recitata pro comicione epistolæ addidere fiduciam, quod submissè Cæcina velut offendere Vespasianum timens, ipsorum duces contentim, tanquam insultantes Vitellio scripsissent. Aduentu

Cap. 9.

Verona ob
fessa.

Seditio in
castris.

deinde duarum legionum, è quibus tertiam Dillius Aponianus, octauam Numisius Lupus ducebant, ostentare vires, & militati vallo Veronam circumdare placuit. Fortè Galbianæ legioni, in aduersâ fronte valli opus cesserat, & visi procul sociorum equites, vanam formidinem ut hostes fecere. Rapiuntur arma, & ut prodicionis ira militum in T. Ampium Flavianum incubuit, nullo criminis argumento. Sed iam pridem inuisus, turbine quodam ad exitium poscebatur. propinquum Vitellij, proditorem Othonis, interceptorem donatiui clamitabant. Nec defensionis locus, quamquam supplices manus tenderet, humi plerumque stratus, lacerâ veste, pectus atque ora singultu quatiens. Id ipsum apud infensos incitamentum erat, tanquam nimius pauor conscientiam argueret. Obturbabatur militum vocibus Aponius, cum loqui cœptaret. fremitu & clamore ceteros aspernantur, vni Antonio apertæ militum aures. Nam & facundia aderat mulcendique vulgum artes, & auctoritas. Vbi crudescere seditio, & à conuitiis

Cap. 10.
Antonius
arte lenire
parat.

Quæ dicitur.

& probris, ad tela & manus transibant, iniici catenas Flauiano iubet. Sensit ludibrium miles,

genus dicendi quod obscurum visum multis & in Tacito durum. At de loco hoc ipso, nunc quidem hæreo. Parum apta sententia videtur, strenuus gloriâ: nec antithesis clara. Rodolphus adnotarat in suo codice, strenuus bello magis quàm bonus. Certè valde mihi placeat legi, strenuus bello, quàm bonus. gloriâ ei dux Corbulo, &c. Et vereor uti Rodolphus in libro aliquo reppererit, non ausus sequi.

12. OCCUPANTES AQUILEIÆ.] Budensis codex & Romana editio, occupatâ Aquileiâ, in proxima quæque. Haud displicet. possit & legi, in proximo quoque.

13. SCRIBONIANÆ NOMEN.] Aliquot libri, Sebonianæ.

14. POST PRINCIPIA BELLII.] Absent particula, post, à Budensi: cogit Rhennanus, principio belli, rescribit, me fauente.

15. QVIA AVDACIVS QVAM.] Spero illud, audaciùs: nec proteruo militi umquam ea in duce displicerit, sed rigor potiùs & seueritas. Itaque bene Vaticanus, adductiùs: cui verbo ea vis. Tacitus libro XIV. Annal. Pluribus sermonibus, modò familiaritate iuuenili Nero, & rursus adductiùs, quasi seria confociaret. Idem XIV An-

nal. Adductum quasi & virile seruitium. ita enim ibi malo cum codice Budensi, quàm Addictum. Suetonius sensu simili Tiberium incessisse scripsit, vultu adducto, plerumque tacitum: id est, graui, serio, & seuro. Ita Seneca vultum adducere in tristitiâ usurpat: & Capitolinus de Aelio Vero scribit, fuisse fronte in supercilia adductâ venerabilem. Causa aperta huic significationi, à gestu. Qui enim alacres, comes, fronte etiam ferè sunt exporrectâ, & diffusâ: qui tristes, seueri, eadem contractâ & adductâ. Non aliâ mente Propertius subductum vultum pro graui dixit:

Nunc volo subducto grauior procedere vultu.

16. SI PLACERET GALBÆ PRINCIPATVS.] Malè diducta sententia & scripta. Puto: si placere Galbæ principatum & partes, præsumpsissent. Putauit, inquit, Antonius è re futurum, si homines animo præsumerent, Galbæ principatum & optimatum partes Vespasiano placere.

17. ET VT PRODITIONIS IRA.] Videatur vox abesse legendumque: prodicionis auctorem, vel, compertum: nisi tamen compendio fuit, & ut prodicione, ira militum: id est, ut in prodicione, quasi ea esset.

A miles, dissectisque qui tribunal tuebantur, extrema vis parabatur. Opposuit sinum Antonius stricto ferro, aut militum se manibus, aut suis moriturum obtestans: ut quemque notum, & aliquo militari honore insignem aspexerat, ad ferendam opem nomine ciens. Mox conuersus ad signa & bellorum deos, hostium potius exercitibus illum furorem, illam discordiam iniicerent, orabat; donec fatisceret feditio, &, extremo iam die, sua quisque in tentoria dilaberetur. Profectus eadem nocte Flauianus, obuiis Vespasiani literis, discrimini exemptus est. Legiones, veluti tabe infectæ, Aponium Saturninum Mœsici exercitus legatum, eò atrocius aggrediuntur, quòd non, ut prius, labore & opere fessæ, sed medio diei exarserant, vulgatis epistolis, quas Saturninus ad Vitellium scripsisse credebatur. ut olim virtutis modestiæque, tunc procacitatis & petulantiae certamen erat; ne minus violenter Aponium, quàm Flauianum, ad supplicium deposcerent. Quippe * Mœsici, adiutam à se Pannoniorum ultionem, referentes; & Pannonici, velut absoluerentur aliorum seditione, iterare culpam gaudebant. In hortos, in quibus diuertebatur Saturninus, pergunt. Nec tam Primus, Aponianus, & Messalla (quamquam omni modo nisi) eripuerunt Saturninum, quàm obscuritas latebrarum, quibus occulebatur, vacantium fortè balnearum fornacibus abditus. Mox, omissis licitoribus, Patauium concessit. Digressu consularium, vni Antonio vis & potestas in vtrumque exercitum fuit; ceteris collegis, & obuensis militum studiis. Nec deerant qui crederent, vtramque seditionem fraude Antonij ceptam, ut solus bello frueretur. Ne in Vitellij quidem partibus quietæ mentes. exitiosiore discordiâ, non suspicionibus vulgi, sed perfidiâ ducum turbabantur. Lucilius Bassus, classis Raucennatis præfectus, ambiguos militum animos, quòd magna pars Dalmatæ Pannoniæque erant, quæ Prouinciæ Vespasiano tenebantur, partibus eius aggregauerat. Nox proditio electa, ut ceteris ignaris, soli in principia defectores coirent. Bassus, pudore seu metu, quisnam exitus foret, intra domum opperiebatur. Triarchi, magno tumultu, Vitellij imagines inuadunt, & paucis resistentium obtruncatis, ceterum vulgus rerum nouarum studio, in Vespasianum inclinabat. Tum progressus Lucilius auctorem se palàm præbet. * classis ¹⁸ Cornelium Tuscum præfectum sibi destinat, qui properè accurrit. Bassus, honoratâ custodiâ, liburnicis nauibus Hadriam prouectus, à præfecto alæ Mennio Rufino, præsidium illic agitante, vincitur. Sed exsoluta statim vincula, interuentu Hormi Cæsaris liberti. is quoque inter duces habebatur. At Cæcina, defectione classis vulgatâ, primores centurionum, & paucos militum, ceteris per militiæ munera dispersis, ¹⁹ secreta castrorum affectans, in principia vocat. Ibi Vespasiani virtutem, viresque partium extollit: transfugisse classem, ²⁰ arcem commeatuum, aduersas Gallias Hispaniasque, nihil in vrbe fidum, atque omnia de Vitellio in deterius. Mox, incipientibus qui conscij aderant, ceteros re nouâ attonitos, in verba Vespasiani adigit. Simul Vitellij imagines direptæ, & missi qui Antonio nuntiarent. Sed vbi totis castris ²¹ in famâ proditio, recurrens in principia miles, præscriptum Vespasiani nomen, proiectas Vitellij effigies aspexit: vastum primò silentium, mox cuncta simul erumpunt. *Huc cecidisse Germanici exercitus gloriam, ut sine prælio, sine vulnere, vincas*

igitur auctoritate agit.

Et peruenit.

Cap. 11.
Iterum seditio.

* Vas. Mœsicae legiones,

Et pulsus Saturninus.

Antonius scilicet omnia regit.
Cap. 12.

Bassus classem prodit.

* Hiatus aliquis & defectio.

Cap. 13.
Cæcina idem conatur de exercitu.

Indignatio militum.

D

18. CORNELIVM TVSCVM.] *Lege, Fuscum. Ille est qui superiore libro nominatur. Sed Cornelius Fuscus procurator (Dalmatiae) aderat vigens ætate, claris natalibus. Et hac in bello civili operâ, nisi fallor, benè penitus in Vespasiani domum insinuauit: & à Domitiano præfectus pretorio factus. Perit in Dacis, infelici pugna. Suetonius Domit. cap. VI. Dio, Victor. Iuuenalis de eodem:*

Et qui vulturibus seruabat viscera Dacis.

19. SECRETA CASTRORVM.] *Eò refero, quòd dimisisset plerisque militum, paucis istis retentis. Itaque secretum & solitudo in castris. Alioqui si de Principis capias; obstat Romanus ritus, quia illa pars frequentissima, & ibi ambulare & obseruari assidue soliti. Facit etiam, quòd illos reliquos in Principia voca-*

uit: non loci igitur illius secretum affectans, sed castrorum. Flor. etiam, secretorum, habet: ex quo benè, secretum.

20. ARCEM COMMEATVVM.] *Benè emendauit iam olim in Antiquis. Præter exempla eius sermonis, quæ tunc adduxi: velim addi nouitium à Linio, lib. III. qui castellum etiam in hac metaphora ponit: Respicerent tribunal homines, castellum omnium scelerum.*

21. IN FAMA PRODITIO.] *Alij libri, infamia prodita. nec sperno. Ita narrat, ut statim mouisse miles se videatur. At Egesippus (quem suadeo in totâ hâc historiâ legas) lib. IV. cap. XXX. noctem interponit: & manè demum surgentes euaginatæ gladiis insiluisse super Cæcinam facit.*

- vincas manus, & capta traderent arma? Quas enim ex diuerso legiones? Nempe vitas, & abesse vnicum Othoniani exercitus robur, primanos, quartadecimanosque. quos tamen iisdem campis illis fuderint strauerintque, vt tot armatorum millia velut grex venalium²² exsuli Antonio donum darentur. Octo nimirum legiones vnus classis accessionem fore. Id Baso, id Cæcina visum, postquam domos, hortos, opes, principi abstulerint,²³ etiam militibus principem auferre, licet integros incruentosque, Flavianis quoque partibus viles. quid dicturos reposcentibus aut prospera, aut aduersa? Hæc singuli, hæc vniuersi, vt quemque dolor impulerat, vociferantes, initio à quintâ legione orto, repositis Vitellij imaginibus, vincla Cæcinæ iniiciunt. Fabium Fabulum, quintæ legionis legatum, & Cassium Longum præfectum castrorum, duces diligunt. Fortè oblatos trium liburnicarum milites, ignaros & infontes trucidant. Relictis caltris, abrupto ponte, Hostiliam rursus, inde Cremonam pergunt, vt legionibus primæ Italicæ & Vniueticesimæ Rapaci iungerentur: quas Cæcina ad obtinendam Cremonam, cum parte equitum præmiserat. Vbi hæc comperta Antonio, discordes animis, discretos viribus hostium exercitus aggredi statuit, antequam ducibus auctoritas, militi obsequium, & iunctis legionibus fiducia rediret. namque Fabium Valentem profectum ab vrbe, acceleraturumque, cognitâ Cæcinæ prodicione, coniectabat. Et fidus Vitellio Fabius, nec militiæ ignarus. Simul ingens Germanorum vis, per Rhætiâ timentur: & Britannîâ Galliaque & Hispaniâ auxilia Vitellius acciuerat, immensam belluam, ni Antonius id ipsum metuens, festinato prælio victoriam præcepisset. Vniuerso cum exercitu, secundis à Veronâ castris, Bedriacum venit. Postero die, legionibus ad munendum retentis, auxiliares cohortes in Cremonensem agrum missæ, vt specie parandarum copiarum, ciuili prædâ miles imbueretur. Ipse cum quattuor millibus equitum, ad octauum à Bedriaco progressus, quò licentiùs popularentur. Exploratores (vt mos est) longius curabant. Quinta fermè hora diei erat, cum citus eques, aduentare hostes, prægredi paucos, motum fremitumque latè audiri, nuntiauit. Dum Antonius, quid nam agendum, consultat, auiditate nauandæ operæ Arrius Varus cum promptissimis equitum prorupit, impulitque Vitellianos modicâ cæde. nam plurimum accursu, versa fortuna, & acerrimus quisque sequentium, fugæ vltimus erat. nec sponte Antonij properatum, & fore quæ acciderant, rebatur. Hortatus suos, vt magno animo capefferent pugnam, diductis in latera turmis, vacuum in medio reliquit iter, quo Varum equitesque eius reciperet. Iussæ armari legiones, datum per agros signum, vt quæ cuique proximum, omisâ prædâ, prælio occurrerent. Pavidus interim Varus, turbæ suorum miscetur, intulitque formidinem. Pulsi cum faucis integri, suometipsi metu, & angustiis viarum conflictabantur. Nullum in illâ trepidatione Antonius constantis ducis, aut fortissimi militis, officium omisit. occurfat pauentibus, retinet cedentes. vbi plurimum labor, vnde aliqua spes, consilio, manu, voce insignis hosti, conspicuus suis, eò postremò ardoris prouectus est, vt vexillarium fugientem hastâ transuerberarit. mox raptum vexillum in hostem vertit. quo pudore, haut plures quàm centum equites restitère. Iuuat locus, artiore illic viâ, & fracto interfluentis riui ponte, qui incerto alueo, & præcipitibus ripis, fugam impediabat. Ea necessitas, seu fortuna, lapsas iam partes restituit. Firmati inter se, densis ordinibus, excipiunt Vitellianos temerè effusos, atque illi consternantur. Antonius instare percussis, sternere obuios. Simul ceteri, vt cuique ingenium, spoliare, capere, arma equosque abripere. Exciti prospero clamore, qui modò per agros fugâ palabantur, victoriæ se miscebant. Ad quartum à Cremonâ lapidem, fulsere legionum signa, Rapacis atque Italicæ, læto inter initia equitum suorum prælio, illuc vsque prouecta. Sed vbi fortuna contrâ fuit, non laxare ordines, non recipere turbatos, non obuiam ire, vltroque aggredi hostem, tantum per spatium cursu & pugnando fessum.²⁴ fortè victi, haut perinde

22. EXSVLI ANTONIO.] Cur iste exsul, aut quando? Puto sub Nerone, lege Corneliâ, de Testamentis, falsi damnatum, cum tabulas subdititias, fraude & premio inductus, obsequasset. Vide libro XIV. Annal. Actis anni DCCCXIII.

23. ETIAM MILITIBVS.] Cum Ferreto omninò lego, etiam milites auferre.

24. FORTE VICTI.] Rodolphus, victuri. Mentem video: & tamen subueor vt parum plena ista, & huic narrationi quadam desint.

A inde rebus prosperis ducem desiderauerant, atque in aduersis deesse intelligebant. Nutantem aciem, victor equitatus incurfat. Et Vipfanius Messalla tribunus, cum Mœficus auxiliariis assequitur, quos militiae gloriâ legionariis quamquam ²⁵ raptim ductos, æquabat. Ita mixtus pedes equesque, rupere legionum agmen. Et propinqua Cremonensium mœnia, quanto plus spei ad effugium, minorem ad resistendum animum dabant. Nec Antonius ultra institit, memor laboris ac vulnerum, quibus tam anceps prælij fortuna, quamuis prospero fine, equites equosque afflictauerat. Inumbrante vesperâ, vniuersum Flauiani exercitus robur aduenit. Utque cumulos super, & recentia cæde vestigia incessere, quasi debellatum foret, pergere Cremonam, & victos in deditio-nem accipere, aut expugnate deposcunt. Hæc in medio, pulchra dictu. Illa sibi quisque. *Posse coloniam plano sitam impetu capi. Idem audaciæ per tenebras irrupentibus, & maiorem rapiendi licentiam. Quod si lucem operiantur, iam pacem, iam preces, & pro labore ac vulneribus, clementiam & gloriam inania laturos. sed opes Cremonensium, in sinu præfectorum legatorumque fore. Expugnatae urbis prædam, ad militem; dedita, ad duces pertinere.* Spertuntur centuriones tribuni que, ac ne vox cuiusquam audiatur, quatunt arma, rapturi imperium ni ducantur. Tum Antonius inferens se manipulis, vbi aspectu & auctoritate silentium fecerat: *Non se decus neque pretium eripere tam bene meritis affirmabat: sed diuisa inter exercitum ducesque munia. militibus cupidinem pugnandi conuenire; duces prouidendo, consultando, contatione sapius, quam temeritate prodesse. Ut pro virili portione, armis ac manu victoriam iauerit, ratione & consilio, propriis ducis artibus, profuturum. Neque enim ambigua esse qua occurrant, noctem, & ignota situm urbis, intus hostes, & cuncta insidiis opportuna. ²⁶ non si pateant portæ, nisi explorato, nisi die, intrandum. An oppugnationem inchoaturos, adempto omni prospectu, quis æquus locus, quanta altitudo mœnium? tormentis ne & telis, an operibus & vineis aggrediendi urbs foret? Mox conuersus ad singulos, num secures, dolabras, & cetera expugnandis urbibus, secum attulissent? rogabat. Et cum abnuerent, gladius ne, inquit, & pilis, perfringere ac subruere muros, vlla manus possunt? Si aggerem struere, si pluteis cratibusve protegi necesse fuerit, ut vulgus improuidum irriti stabimus, altitudinem turrium, & aliena munimenta mirantes? Quin potius morâ noctis vnus, aduectis tormentis machinisque, vim victoriamque nobiscum ferimus.* Simul lixas calonesque cum recentissimis equitum, Bedriacum mittit, copias ceteraque vsui, allaturos. Id verò ægrè tolerante milite, prope seditionem ventum, cum progressi equites sub ipsa mœnia, vagos ex Cremonensibus corripunt. quorum indicio noscitur, sex Vitellianas legiones, omnemque exercitum, qui Hostiliae egerat, eo ipso die triginta millia passuum emensum, compertâ suorum clade, in prælium accingi, ac iam affore. Is terror obstructas mentes, consiliis ducis, aperuit. Sistere * tertiam legionem, in ipso viæ Postumiaæ aggere iubet, cui iuncta à læuo septima Galbiana, patenti campo stetit: dein septima Claudiana, agresti fossâ (ita locus erat) præmunita; dextro, octaua per apertum limitem; mox tertiadecima, densis arbuſtis interseptâ. Hic aquilarum signorumque ordo. Milites mixti per tenebras, vt fors tulerat. prætorianum vexillum, proximum tertianis. cohortes auxiliorum, in cornibus. latera ac terga, equite circumdata. Sido atque Italicus Sueui, cum dilectis popularium, primori in acie versabantur. At Vitellianus exercitus, cui acquiescere Cremonæ, & reciperatis cibo somnoque viribus, confectum algore atque inedia hostem, posterâ die profligare ac ²⁷ prouere, ratio fuit; indigus rectoris, inops consilij, tertiâ ferme noctis horâ, paratis, iamque dispositis Flauianis impingitur. Ordinem agminis disiecti per iram ac tenebras asseuerare non ausim: quamquam alij tradiderunt, quartam Macedonicam, dextro suorum

Vitelliani autem sine duce.

Itaque fugiunt. Cap. 19.

intercæ Flauiana omnes copia iuncta. Cremonam ire deposcunt.

Spe præda:

Ducibus etiam inuitis.

Cap. 20.

Vnus Antonius resinet.

Cap. 21.

Cremonam Vitelliani omnes conuenere: Parati prælio.

* Quidam libri, tertiamdecimam Itaque & Flauianis se parant. Eorum dispositio.

Cap. 22.

Vitelliani inuadunt.

Quorum ordo incertus.

25. RAPTIM DVCTOS.] An ideo miratur æquari, quia raptim & celeriter ducti? non eò facit, nisi si forte absque iustis, vt in festinatione, armis. An verius scribi, raptim dilectos? & quod subitarius fuerit hic miles, sed sub bono duce mox bonus.

26. NON SI PATEANT.] Rodolphi lectio valde mihi arridet, nescio an à libris: non si pateant portæ, non die, nisi exploratò intrandum.

27. PRORVERE, RATIO FVIT.] Notavi in Antiquis lib. II. cap. XVI. videri inductâ voce legend. ac prouere fuit, id est, licuit. Sed vereor vt ego quoque interdum (cur negem aut purgem communem Criticorum hanc noxam?) inter sectores, non medicos. Nunc sanè vocem eam tolero.

Longa & anceps pugna per tenebras.

Septima legio afflicta.

Cap. 23.

Duorum militum audax facinus.

Luna Flavianos inuenit:

Cap. 24. Antonius in primis, qui eos erigit.

Tertianorum laus.

rum cornu; quintam, & quintamdecimam, cum vexillis nonæ, secundæque, & vicefi-
mæ, Britannicarum legionum, mediam aciem; sextadecimanos, duoetvicefimanosque,
& primanos, læuum cornu compleffe. Rapaces atque Italici, omnibus se manipulis mi-
scuerant. Equites, auxiliaque, sibi ipsi locum legere. Prælium totâ nocte varium, anceps,
atrox; his, rursus illis, exitiabile. Nihil animus, aut manus, ne oculi quidem prouisu iu-
uabant. Eademque utrâque acie, arma. crebris interrogationibus, notum pugnae si-
gnum: permixta vexilla, ut quisque globus, capta ex hostibus, huc vel illuc raptabat.
Vigebatur maximè septima legio, nuper à Galbâ conscripta. Occisi sex primorum ordi-
num centuriones. abrepta quædam signa. Ipsam Aquilam, Atilius Verus²⁸ primipili
centurio, multâ cum hostium strage, & ad extremum moriens, seruauerat. Sustinuit
labantem aciem Antonius, accitis prætorianis. qui ubi excepere pugnam, pellunt ho-
stem, dein pelluntur. Namque Vitelliani, tormenta in aggerem viæ contulerant, ut te-
la vacuo atque aperto excuterentur, dispersa primò & arbutis sine hostium noxâ illi-
fa. Magnitudine eximiâ, ²⁹ quartadecimæ legionis balista, ingentibus saxis hostilem
aciem proruebat: lateque cladem intulisset, ni duo milites præclarum facinus ausi, ar-
reptis è strage scutis, ignorati vincla ac ³⁰ libramenta tormentorum abscidissent. Sta-
tim confossi sunt, eoque intercidere nomina. de facto haut ambigitur. Neutrò inclina-
uerat fortuna, donec adultâ nocte, luna surgens ostenderet acies, falleretque. Sed Flavia-
nis æquior à tergo. hinc maiores equorum virorumque umbræ, & ³¹ falso, ut in corpora,
ictu, tela hostium citrà cadebant. Vitelliani, aduerso lumine collucentes, velut ex oc-
culto iaculantibus, incauti offerebantur. Igitur Antonius, ubi noscere suos, nosci-
que poterat, alios pudore & probris, multos laude & hortatu, omnes spe promissisque accen-
dens, ³² cur rari sumsisissent arma? Pannonicas legiones interrogabat. *Illos esse campos, in
quibus abolere labem prioris ignominia, ubi recipere gloriam possent.* Tum ad Mæcios
conuersus, principes auctoresque belli ciebat: *Frustrâ minis & verbis prouocatos Vitellia-
nos, si manus eorum oculosque non tolerent.* Hæc ut quosque accesserat. Plura ad Tertianos,
veterum recentiumque admonens: ut sub M. Antonio Parthos, sub Corbulone Arme-
nios, nuper Sarmatas pepulissent. Mox infensus prætorianis: *Vos, inquit, nisi vincitis
pagani, quis alius Imperator, quæ castra alia excipient? Illic signa armaque vestra sunt, &
mors victis.* ³³ Nam ignominiam consumsistis. Undique clamor. & orientem ³⁴ solem (ita in
Syriâ

28. PRIMIPILI CENTVRIO.] Nam in eius Cen-
turionis custodia Aquila. Ego de Milit. Rom. lib. 11.
Dial. VIII.

29. QVARTADECIMÆ LEGIONIS.] Qui potest?
Nam quartadecima legio pro Orbone steterat, & post
Bedriacense prælium statim à Vitellio in Britanniam
remissa. Sed nec mentio eius in hac pugna, imò bello.
Reponam fidenter, quintadecimæ, quæ inter Vitellia-
nas paullo antè censa.

30. LIBRAMENTA TORMENTORVM.] Atqui
vnius tormenti, siue Ballista, mentio est. Ergo, tor-
mento tum abscid. aut antè, Ballistæ, legendum,
& proruebant.

31. FALSO, VT IN CORPORA, ICTV.] Ita è li-
bris restituimus. nec sententiam difficile capi, è simi-
libus auctorum locis. Nam hæc fraus siue error aliàs
quoque obiectus hosti. Plutarchus in pugna Pompeij
cum Mithridate: Επίπεσαν μὲν οἱ Ῥωμαῖοι καὶ νότα
ἤ σελήνῳ ἔχοντες. Πεπιο μὲν δὲ περὶ τὰς δύσεις τῆ
φωτὸς, αἱ σκιά πολὺ τῆσ' σωματίων ἐμπεσοῦν παρ-
ἴσται τοῖς πολεμίοις ἐπέβαλον, ἢ δυναμύοις τὸ δὲ
σημασμιδεῖν ἀκρεβάς: ἀλλ' ὡς ἐν χερσὶν ἦδη γεγο-
νότων, τὰς ὕσας ἀφέντες μάτην, ἢ δ' ἐνὸς ἐφίλοντο. Id
est: Aggressi eos Romani sunt, Lunam à tergo ha-
bentes. quâ inclinante in occasum, umbræ cor-
porum antè productæ hostibus incurrebant,
qui parùm exactè interuallum hac causâ discer-

nere potuerunt. sed tamquam iam in manibus &
intra tela essent, hastis temerè emissis, neminem
attigerunt. Florus paullo aliter narrat, nec rem ce-
pisse visus est, de illapsâ pugna: Nocturna ea dimi-
catio fuit, & Luna in partibus. quippe quasi com-
milians, cum à tergo hostibus, à facie Romanis
se præbisset: Pontici per errorem, longiùs cadentes
umbras suas, quasi hostium corpora petebant.
Si tamen ea lectio recta, nec interpolata ab imperitiis.
Nam certè Orosius etiam & Frontinus, Romanis in
hac pugna Lunam fuisse à tergo fatentur: & Dio
clare, κατόπι. Itaque emendem in Floro: cum à
tergo Romanis, à facie hostibus se præbisset: D
Pontici per errorem longiùs cadentes umbras
(vocalam illam, suas, expungimus) quasi hostium
corpora petebant. Sanè ratio ipsa ita vult. nec
tam bardum ego Florum umquam censeam, ut hoc
non ceperit.

32. CVR RARI SVMSISSENT.] Ex historiâ &
sententiâ, cur resumissent. Nam Pannonici semel
victi, arma tamen iterum sumserant.

33. NAM IGNOMINIAM CONSVMSISTIS.] Af-
fides acuto huic dicto illud Curtianum, libro VI. Scit
eos qui misericordiam consumserunt, ampliùs
sperare non posse.

34. SOLEM (ITA IN SYRIA MOS EST.) Nam
hac legio è Syriâ deducta, in quâ sub Corbulone
milita-

A Syriâ mos est) Tertiani salutauere. ³⁵ Vagus inde, consilio ducis, subditus rumor, aduenisse Mucianum, exercitus inuicem salutasse. gradum inferunt, quasi recentibus auxiliis aucti, rariore iam Vitellianorum acie, ut quos, nullo rectore, suos quemque impetus vel pavor ³⁶ contraheret, diduceretve. Postquam pulsos sensit Antonius, denso agmine obturbat. laxati ordines abrumpuntur. nec restitui quiuere, impredientibus vehiculis, tormentisque. Per limitem viæ sparguntur, confectandi festinatione, victores. eò notabilior cædes fuit, quia filius patrem interfecit. Rem nominaque, auctore Vipsanio Messallâ, tradam. Iulius Mansuetus, ex Hispaniâ, Rapaci legioni additus, impuberem filium domi liquerat. Is mox adultus, inter septimanos à Galbâ conscriptus, oblatum fortè patrem & vulnere stratum, dum semianimem scrutatur, agnitus, agnoscentisque, & exanguem amplexus, voce flebili precabatur * piatos patris manes, neve se ut parricidam aduersarentur. publicum id facinus, & vnum militem quotam ciuilium armorum partem? Simul attollere corpus, aperire humum, supremo erga parentem officio fungi. Aduertè re proximi, deinde plures. hinc per omnem aciem miraculum, & quæstus, & sæuissimi belli execratio. Nec eo segnius propinquos, affines, fratres trucidatos spoliant. Factum esse scelus loquuntur, faciuntque. Ut Cremonam venère, nouum immensumque opus occurrit. Othoniano bello, Germanicus miles mœnibus Cremonensium castra sua, castris vallum circumiecerat. eaque munimenta rursus auxerat. Quorum aspectu hæserè victores, incertis ducibus quid iuberent. Incipere oppugnationem, fesso per diem noctemque exercitu, arduum; & nullo iuxta subsidio, anceps. Sin Bedriacum redirent; intolerandus tam longi itineris labor; & victoria ad irritum reuoluebatur. Munite castra; id quoque propinquis hostibus formidolosum, ne dispersos & opus molientes subitâ eruptione turbarent. Quæ super cuncta, terrebat ipsorum miles, periculi quàm moræ patientior. Quippe ingrata quæ tuta, & ex temeritate, spes. omnisque cædes, & vulnera, & sanguis, auiditate prædæ pensabantur. Huc inclinavit Antonius, cingique vallum coronâ iussit. Primò sagittis saxisque eminus certabant, maiore Flavianorum pernicie, in quos tela desuper librabantur. Mox vallum portasque legionibus attribuit, ut discretus labor fortes ignauosque distingueret, atque ipsâ contentione decoris accenderentur. Proxima Bedriacensi viæ, tertiani septimaniisque sumserè; dexteriora valli, octaua ac septima Claudiana; tertiadecimanos, ad Brixianam portam impetus tulit. Paulum inde moræ, dum è proximis agris ligones, dolabras, & alij falces, scalasque conuectant. Tum, elatis super capita scutis, densâ testudine succedunt. Romanæ utrimque artes. pondera saxorum Vitelliani prouoluunt, disiectam fluitantemque testudinem lanceis contisque scrutantur, donec solutâ compage scutorum exanguis aut laceros prosternerent. ³⁷ Multâ cum strage, incesserat contatio, ni duces fesso militi, & velut irritas exhortationes abnunti, Cremonam monstrassent. Hormine id ingenium, ut Messalla tradit,

Cap. 25.
Callidum
Antonij
commentum.

patrem
filius inter-
fecit.

* Vulgò,
placatos

Cap. 26.
Ad Cremonam
castra.

Quæ oppugnationem ardua.

Tamen oppugnant.
Cap. 27.

Testudinem faciunt.
Vitelliani eam disiciunt.
Cap. 28.

militauerat. At de more ipso, Herodianus lib. IV. de Parthis, qui pugnam inuiti orto iam Sole: Α'ωα-σάμροι δε τ' ήλιον, inquit, ως έθος αυτοις, οι βαρβαροι μεγαλη κλαση βοήσαντες επεδεχμον τοις Ρωμαίοις.
D Sed obseruo amplius: non solum Syros aut Orientales Soli cultum hunc detulisse, sed gentium plerasque. Plato libro X. De legib. Α'νατέλλοντός τε ήλιος κη σεληνης, κη προς δυσμας ίοντων, προσκυλισεις άμα κη προσκυνήσεις Ελλήνων τε κη βαρβαρον πάντων. Oriente Sole & Lunâ, iisdemque occidentibus, in terram inclinationes & adorationes sunt Græcorum omniumque Barbarorum. Ipsi Romanis receptum, in precando verti ad Orientem. Hyginus, de Limitibus: Antiqui architecti in Occidentem templa rectè spectare scripserunt. Postea placuit omnem religionem eò conuètere, ex quâ parte cæli terra illuminabatur. Isidorus lib. XV. templa ita structa ait, ut qui consuleret ac deprecaretur, rectum aspiceret Orientem. Latinus Pacatus in

Panegyrico ad Theodosium: Nam ut diuinis rebus operantes, in eam cæli plagam ora conuertimus, à quâ lucis exordium est. Nec Christiani abhorruerunt. Tertullianus Apolog. cap. XVI. Alij planè humanius & verisimilius, Solem credunt deum nostrum. Suspicio inde, quod innotuerit nos ad Orientis regionem precari. Sed plerique vestrum, adfectione aliquando & cælestia adorandi, ad Solis ortum labia vibratis.

35. VAGVS INDE, CONSILIO.] Romanus codex, vagus inde, an consilio. quod valdè amplector. Ambigit videlicet, fortuito natus inter milites is rumor, an arte ducis sparsus.

36. CONTRAHERET, DIDUCERETVE.] Sententia & αντίθεσις sic visa postulare. vulgò, duceretve.

37. MULTA CVM STRAGE, INCESSE RAT.] Id est, quia multa strages, timidior & cunctantior iam miles.

Sed spe
præda ite-
rùm accen-
duntur.

* Vat. semi-
animas
Cap. 29.

Denique
peruincunt
& perurum-
punt.
Vitelliani in
urbem fugâ
feruntur.
Cap. 30.
Sed & hanc
victores ag-
grediuntur.

Ante urbem
incidunt.

Cap. 31.
Languescunt
Vitelliano-
rum primi.

Cæcinam ex-
soluunt.

Victoribus
supplicat.

tradit, an potior auctor sit C. Plinius, qui Antonium incusat, haut facile discreuerim: nisi A quod neque Antonius, neque Hormus, à famâ vitæque suâ, quamuis pessimo flagitio, degenerauêre. Non iam sanguis, neque vulnera morabantur, quin subiuerent vallum, quaterentque portas, innixi humeris, & super iteratam testudinem scandentes, prehensarent hostium tela brachiaque, integri cum faucibus, * semineces cum exspirantibus voluuntur, variâ pereuntium formâ, & omni imagine mortium. Acerrimum, septimæ tertixque legionum, certamen. Et dux Antonius, cum dilectis auxiliariis, eodem incuberat. Obstinos inter se, cum sustinere Vitelliani nequirent, & superiecta tela testudine laberentur, ipsam postremò balistam in subeuntes propulere: quæ vt ad præsens disiecit obruitque quos inciderat, ita pinnas ac summa valli ruinâ suâ traxit. Simul iuncta turris, ictibus saxorum cessit. quâ septimani dum nituntur cuneis, tertianus securibus gladiisque portam perfregit. Primum irrupisse C. Volusium tertix legionis militem, inter omnes auctores constat. Is in vallum egressus, deturbatis qui resisterent, conspicuus manu ac voce, capta castra conclamauit. Ceteri, trepidis iam Vitellianis, seque è B vallo præcipitantibus, perurpere. ³⁸ completur cæde, quantum inter castra murosque, vacui fuit. Ac rursus noua laborum facies, ardua vrbis mœnia, faxæ turres, ferrati portarum obices, vibrans tela miles, frequens obstructisque Vitellianis partibus Cremonensis populus, magna pars Italiæ stato in eosdem dies mercatu congregata. quod defensoribus auxilium ob multitudinem, oppugnantibus incitamentum ob prædam erat. Rapi ignes Antonius, inferrique amœnissimis extra urbem ædificiis iubet: si damno rerum suarum, Cremonenses ad mutandam fidem traherentur. propinqua muris tecta, & altitudinem mœnium egressa, fortissimo quoque militum complet. Illi trabibus, tegulisque, & facibus, propugnatores deturbant. Iam legiones in testudinem glomerantur, & alij tela saxaque incutiebant, cum languere paulatim Vitellianorum animi, & vt quisque ordine anteibat, cedere fortunæ: ne Cremonâ quoque excisâ, nulla vltra venia, omnisque ira victoris non in vulgus inops, sed in tribunos centurionesque, vbi pretium cædis erat, reuerteretur. Gregarius miles, futuri secors, & ignobilitate tutior, perstabat. Vagi per vias, in domibus abditi, pacem ne tum quidem orabant, cum bellum C posuissent. Primores castrorum, ³⁹ nomen atque imagines Vitellij amoliuntur. Catenas Cæcinæ (nam etiam tum vincus erat) exsoluunt, orantque, vt causæ suæ deprecator assistat. Aspernantem tumentemque, lacrymis fatigant; extremum malorum, tot fortissimi viri, proditoris opem inuocantes. mox velamenta & infulas pro muris ostentant. Cum Antonius inhiberi tela iussisset, signa aquilasque extulere. Mæstum inermium

38. COMPLETUR CÆDE.] *Quis verò numerus caesorum in his præliis? Tacuit noster, expressit Ege-sippus. Exstincta triginta millia & ducenti viri de exercitu Vitellij. Primusque (id enim Antonio cognomentum erat) quattuor millia quingentos de Mysiacis militibus amisit.*

39. NOMEN ATQUE IMAGINES.] *Nomen eius in Signis. Mos enim ille, vt Imperatoris sui nomen tum Vexillis inscriberent, tum Scutis. Quod etiam in liberâ rep. video factitatum. Dio de Crasso in Parthos mouente, lib. XL. Σημεῖον δὲ π τῆς μεγάλων τοῖς ἰσίοις ἐοικότων, καὶ φοινικὰ γράμματα ἐπ' αὐτῶν πρὸς δὴλωσιν τῆς τε στρατῆς καὶ τῆς στρατηγῆς σφῶν τῆς αὐτοκράτορος ἐχόντων. Signum vnum, ex iis quæ magna sunt & velorum similia, & puniceas litteras inscriptas habent ad indicium exercitus & Imperatoris sui faciendum. Thebaidis scriptor etiam Græcis attribuit, sed mentem habens in militiâ Romanâ:*

— aureâ clarum notâ
Nomen ducum vexilla præscriptum ferunt.
facitque litteras aureas, quas Dio puniceas. Huc Sueto-

nij illud pertinet, Vespas. cap. vi. Nomen eius vexillis omnibus sine morâ inscripserunt. Item Prudentij, de Constantino:

CHRISTVS purpuream; gemmato textus
in auro

Signabat LABARVM. CLYPEORVM insi-
gnia CHRISTVS

Scripterat.

Qui bene addit de Clypeis, siue Scutis. nam & illic, vt dixi, inscribebant. Quinctilianus, pro Milite: Inscriptum in scuto C. Marij nomen. Dio XLII. Marcellum ait nomen Pompeij, cum id scutis suis milites inscriberent, deesse. vt scilicet fautorem se Casari ostenderet. Idem lib. L. notat, Romanos milites Cleopatrx nomen scutis inscripsisse, quasi Imperatoris. D. Ambrosius (siue quis alius ille scriptor) ad hunc ritum respexit Oratione funebri de Valentiano: Valentianus habens in se imaginem Christi. Nec iniuriam putaueris. caractere Domini inscribuntur & seruuli, & nomine Imperatoris stigmatum militum hoc refert: quod non sperno.

Amium agmen, deiectis in terram oculis, sequebatur. Circumstiterant victores, & prius ingerebant probra, intentabant ictus. Mox ut præberi ora contumeliis, & posita omni ferocia cuncta victi patiebantur, subit recordatio, illos esse, qui nuper Bedriaci victoria temperassent. Sed ubi Cæcina, prætextâ licitoribusque insignis, dimotâ turbâ, consul incessit: exarsere victores. superbiam, sævitiamque (adeo inuisa scelera sunt) etiam perfidiam, obiecebant. Obstitit Antonius, datisque defensoribus ad Vespasianum dimisit.

Plebs interim Cremonensium, inter armatos conflictabatur. nec procul cæde aberant, cum precibus ducum mitigatus est miles. Et vocatos ad concionem Antonius alloquitur, magnifice victores, victos clementer. de Cremonâ in neutrum. Exercitus, præter insitam prædandi cupidinem, vetere odio ad excidium Cremonensium incubuit. Iuuisse partes Vitellianas, Othonis quoque bello, credebantur. Mox tertiadecimanos ad extruendum amphitheatrum relictos, ut sunt procacia vrbanae plebis ingenia, petulantibus iurgiis illuserant. Auxit invidiam editum illic à Cæcinâ gladiatorum spectaculum, eademque rursus belli sedes, & præbiti in acie Vitellianis cibi: cæsæ quædam feminae, studio partium ad prælium progressæ. Tempus quoque mercatus, ditem aliquin coloniam, maiorum opum specie complebat. Ceteri duces in obscuro, Antonium fortuna famaque omnium oculis exposuerat. Is balneas, abluendo cruori, properè perit. Excepta vox est, cum teporem incusaret, statim futurum ut incalescerent. Vernile dictum omnem invidiam in eum vertit, tamquam signum incendendæ Cremonæ dedisset, quæ iam flagrabat.

Quadragesima armatorum millia irrupere, calorum lixarumque amplior numerus, & in libidinem ac sævitiam corruptior. Non dignitas, non ætas protegebat, quo minus supra cædibus, cædes stupris miscerentur. Grandæuos senes, exactâ ætate feminas, viles ad prædam, in ludibrium trahebant. Vbi adulta virgo, aut quis formâ conspicuus incidisset, vi manibusque rapientium diuulsus, ipsos postremò direptores in mutuam perniciem agebat. Dum pecuniam, vel grauiâ auro templorum dona, sibi quisque trahunt, maiore aliorum vi truncabantur. Quidam obuia aspernati, verberibus tormentisque dominorum, abdita scrutari, defossa eruere. Faces in

manibus: quas, ubi prædam egresserant, in vacuas domos, & inania templa, per lasciuam iaculabantur. Utque exercitu vario linguis, moribus, cui ciues, socij, externi interessent, diuersæ cupidines, & aliud cuique fas, nec quidquam illicitum. Per quadriduum Cremona suffecit. cum omnia sacra profanaque in igne considerent, solum Mephitis templum stetit ante mœnia, loco, seu numine, defensum. Hic exitus Cremonam habuit, anno CCLXXXVI. à primordio sui. Condita erat Ti. Sempronio & P. Cornelio consulibus, ingruente in Italiam Hannibale, propugnaculum aduersus Gallos trans Padum agentes, & si qua alia vis per Alpes rueret. Igitur numero colonorum, opportunitate fluminum, vberè agri annexu, connubiisque gentium adoleuit floruitque, bellis externis intacta, ciuilibus infelix. Antonius pudore flagitij, crebescente inuidiâ, edixit, ne quis Cremonenses captiuos detineret. Irritamque prædam militibus effecerat consensus Italiae, emtionem talium mancipiorum aspernantis. Occidi cœpere. quod ubi enotuit, à propinquis affinisque occultè redimebantur. mox rediit Cremonam reliquus populus. reposita fora, templaque, magnificentiam municipum, & Vespasianus hortabatur. Ceterum assidere sepultæ vrbis ruinis, noxia tabo humus, haut diu permisit.

Inermes exeruit.

Cap. 32. Flautani in-fensi Cremonensibus.

Variâ de causâ:

Sed primâ & intimâ, ob opes.

Cremona igitur incensa:

Cap. 33.

Vexata, spoliata.

Templum Mephitis inuolatum igni.

Cap. 34.

Antonij imaginarij editum pro ciuibus.

Cremona instaurata Vespasiani iussu.

Cap. 35.

fit.

40. VILES AD PRÆDAM.] Turnebo ne accedamus rescribenti, miles ad prædam. Taciti enim uerò mens, eos ipsos qui aut atate aut imbecillitate non erant ullius aris, raptos tamen per sævitiam & ad illud. Curtius non absimiliter in direptione Persopolis: Neque auaritia solùm, sed etiam crudelitas in captâ vrbe grassata est. auro argentoque onusti, uilia captiuorum corpora trucidabant.

41. IPSOS POSTREMÒ DIREPTORES.] Talis illa in captâ vrbe descriptio Quinctiliani libro VIII. Et conata retinere infantem suum ma-

ter, & sicubi maius lucrum, pugna inter victores.

42. TI. SEMPRONIO.] Id est, Tiberio. Male enim uulgò, Tito: ex Lino, & Fastis.

43. PER ALPES RVERET.] A Beato hoc est. antea, irrueret. Legam ingrueret.

44. PVDORE FLAGITII.] Ita mei libri. Budensis, pistore. uulgati pessimè, post rem flagitij.

45. MAGNIFICENTIA MVNICIPVM.] Placet magis quod in Rom. codice est, magnificentiâ.

Vitlores
spargunt
vitios.

Cap. 36.
Vitellius in-
terea latet,
& iacet.

Nuntij ad
eum de
Basso &
Cæcinâ.

P. Sabinum
in vincula
dat.

Cap. 37.
Senatum
habet.
Qui verba
torquent &
temperant.

Diarius
Consul sus-
fectus.

Cap. 38.
Iunij Blæsi
mors:
Ob leuem
causam.

Sed delatores
exaggerant:

Et in primis
frater Prin-
cipis,

Hæc oratione
vsu.

Cap. 39.

fit. Ad tertium lapidem progressi, vagos paucosque Vitellianos, sua quemque apud A signa componunt. Et victæ legiones, ne manente adhuc civili bello ambigere agerent, per Illyricum dispersæ. In Britanniam inde, & Hispanias, nuntios famamque; in Galliam, Iulium Calenum tribunum; in Germaniam, Alpinum Montanum præfectum cohortis, quod hic Treuir, Calenus Æduus, vterque Vitelliani fuerant, ostentui misere. Simul transitus Alpium, præsiis occupati: suspectâ Germaniâ, tamquam in auxilium Vitellij accingeretur. At Vitellius, profecto Cæcinâ, cum Fabium Valentem paucis post diebus ad bellum impulisset, curis luxum obtendebat: non parare arma, non alloquio exercitioque militem firmare, ⁴⁶ non in ore vulgi agere, sed umbraculis hottorum abditus, ut ignava animalia, quibus si cibum suggeras, iacent torpentque, præterita, instantia, futura, pari obliuione dimiserat. Atque illum, in nemore Aricino desidem & marcentem, proditio Lucilij Bassi, ac defectio classis Rauennatis perculit. Nec multo post de Cæcinâ affertur mixtus gaudio dolor, & descivisse, & ab exercitu victum. plus apud secordem animum lætitia, quam cura valuit. Multâ cum exultatione in urbem reuectus, frequenti concione, pietatem militum laudibus cumulat. P. Sabinum prætorij præfectum, ob amicitiam Cæcinæ vinciri iubet, substituto in locum eius Alpheno Varo.

Mox senatum, compositâ in magnificentiam oratione, allocutus, exquisitis patrum adulationibus attollitur. Initium atrocis in Cæcinam sententiæ, à L. Vitellio factum. Dein ceteri, compositâ indignatione, quod consul Rempublicam, dux Imperatorem, tantis opibus, tot honoribus cumulatus, amicum, prodidisset, velut pro Vitellio conquerentes, suum dolorem proferebant. nulla, in oratione cuiusquam, erga Flavianos duces obrectatio: errorem imprudentiamque exercituum culpantes, Vespasiani nomen suspensi & vitabundi circumibant. Nec defuit, qui vnum consulatus diem (is enim in locum Cæcinæ supererat) magno cum irrisu accipientis, tribuentisque, eblandiretur. Pridie Kalendar. Nouemb. Roscius Regulus iniit, ciuravitque. Annotabant periti, numquam antea non abrogato magistratu, neque lege latâ, alium susceptum. Nam consul vno die & antea fuerat Caninius Rebilus, C. Cæsare dictatore, cum belli civilis præmia festinarentur.

Nota per eos dies Iunij Blæsi mors, & famosa fuit; de quâ sic accepimus. Graui corporis morbo æger Vitellius, Seruilianis hortis, turrim vicino sitam collucere per noctem crebris luminibus animaduertit. Sciscitanti causam, apud Cæcinam Tuscum epulari multos, præcipuum honore Iunium Blæsum nuntiatur. Cetera in maius, de apparatu, & solutis in lasciviam animis. Nec defuere, qui ipsum Tuscum & alios, sed criminosis Blæsum incusarent, quod agro Principe latos dies ageret. Vbi asperatum Vitellium, & posse Blæsum perverti, satis patuit iis qui Principum offensas acriter specularunt, datæ L. Vitellio delationis partes. Ille infensus Blæso, æmulatione prauâ, quod eum omni dedecore maculosum, egregiâ famâ anteibat, cubiculum Imperatoris referat: filium eius sinu complexus, & genibus accidens, causam confusionis quærenti. Non se proprio metu, nec sui anxium, sed pro fratre, pro liberis fratris, preces lacrymasque attulisse. Frustrâ Vespasianum timeri, quem tot Germanicæ legiones, tot provinciæ virtute ac fide, tantum denique terrarum ac maris immensis spatiis arceat. In urbe ac sinu cauendum hostem, Iunios Antoniosque auos iactantem, qui se stirpe imperatoriâ comem ac magnificum militibus ostendet. Veritas illuc omnium mentes, dum Vitellius amicorum inimicorumque negligens, fouet æmulum, principis labores è conuiuio prospectantem. Reddendam pro intempestiuâ lætitiâ maestam & funebrem noctem, quâ sciat & sentiat viuere Vitellium, & imperare, & si quid fato accidat, filium habere.

Trepidanti inter scelus metumque, ne dilata Blæsi mors maturam perniciem, palam

46. NON IN ORE VULGI.] Vera nostra coniectura. Nam in libris omnibus, more vulgi, quod sanè haud conuenit. At in ore agere, est Latinis coram & in conspectu esse, sese offerre. Sallustianum est, & ab eo penitus Tacito promptum. In oratione Cottæ ad Quirites: A primâ adolescentiâ, in ore vestro, priuatus & in magistratibus egi. Fragmento alio: In ore agens

gentibus, populo, ciuitati. Tacitus iterum hoc libro: Iulianus ad L. Vitellium perductus, verberibus fœdatus, in ore eius iugulatur. Dicendi hoc genus restituendum Plinio censeo in Panegyrico: Sunt in honore hominum, & in honore famæ magna nomina, ex tenebris obliuionis, indulgentiâ Cæsaris. Et lego: Sunt in ore hominum, & in ore famæ.

Alâm iussa atrocem inuidiam ferret: placuit ⁴⁷ veneno grassari. Addidit facinori fidem, ⁴⁸ nobili gaudio, Blæsum visendo. quin & audita est sæuissima Vitellij vox, quâ (ipsa enim verba referam) se pavisse oculos, spectatâ inimici morte, iactavit. Blæso super claritatem natalium & elegantiam morum, fidei obstinatio fuit. Integris quoque rebus, à Cæcinâ & primoribus partium iam Vitellium aspernantibus, ambitus, abnuere perseveravit; sanctus, inturbidus, nullius repentini honoris, adeò non principatus appetens, ut parùm effugeret, ne dignus crederetur. Fabius interim Valens, multo ac molli concubinarum spadonumque agmine, segniùs quàm ad bellum incedens, proditam à Lucilio Basso Rauennatem classem, pernicipibus nunciis accepit. Et si cœptum iter properasset, nutantem Cæcinam præuenire, aut, ante discrimen pugnæ, assequi legiones potuisset. Nec deerant qui monerent, ut cum fidissimis per occultos tramites, vitatâ Rauennâ, Hostiliam Cremonâve pergeret. Aliis placebat, accitis ex vrbe prætoris cohortibus, validâ manu perumpere. Ipse, inutili contatione, agendi tempora consultando consumpsit. Mox vtrumque consilium aspernatus, quod inter ancipitia deterrimum est, dum media sequitur, nec ausus est satis, nec prouidit. Missis ad Vitellium litteris, auxilium postulat. Venère tres cohortes, cum alâ Britannicâ, neque ad fallendum aptus numerus, neque ad penetrandum. Sed Valens, ne in tanto discrimine quidem, infamiâ caruit, quominus illicitas rapere voluptates, adulteriisque ac stupris polluere hospitem domus crederetur. Aderant vis & pecunia, & ruentis fortunæ nouissima libido. Aduentu demum peditum equitumque prauitas consilij patuit, quia nec vadere per hostes tam parvâ manu poterat, etiam si fidissima foret, nec integram fidem attulerant. Pudor tamen, & præsentis ducis reuerentia morabatur, haut diuturna vincula apud audios periculorum, & ⁴⁹ decoris securos. Eo metu, & paucis, quos aduersa non mutauerant, comitantibus, cohortes Ariminum præmittit. Alam tueri terga iubet. Ipse flexit in Umbriam, atque inde in Etruriam: vbi cognito pugnæ Cremonensis euentu, non ignauum, & si prouenisset, atrox consilium inuit, ut arreptis nauibus, in quamcumque partem Narbonensis prouinciæ egressus, ⁵⁰ Gallias & Germaniæ gentes, nouumque bellum cieret. Digressio **C** Valente, trepidos, qui Ariminum tenebant, Cornelius Fuscus admoto exercitu, & missis per proxima litorum liburnicis, terrâ marique circumuenit. Occupantur plana Umbriæ, & quâ Picenus ager Hadriâ alluitur. omnisque Italia, inter Vespasianum ac Vitellium, Apennini iugis diuidebatur. Fabius Valens è sinu Pisano, ⁵¹ sæuitiâ maris, aut aduersante vento, Portum Herculis Monæci depellitur. haut procul inde agebat Marius Maturus, alpium maritimarum procurator, fidus Vitellio, cuius sacramentum, cunctis circâ hostilibus, non exuerat. Is Valentem comiter exceptum, ne Galliam Narbonensem temerè ingrederetur monendo terruit. simul ceterorum fides ⁵² metu intacta. Nam circumiectas ciuitates, procurator Valerius Paullinus, strenuus militiæ, & Vespasiano ante fortunam amicus, in verba eius adegerat. Concitisque omnibus, qui exauctorati à Vitellio bellum sponte sumebant, Foroiuliensem coloniam, claustraque maris præsidio tuebatur: eo grauior auctor, quòd Paullino patria Forum Iulij, & honos apud Prætorianos, quorum quondam tribunus fuerat. Ipsique pagani, fauore municipali, & futuræ **D** potentiæ spe iuuare partes annitebantur. quæ vbi paratu firma, & aucta rumore, apud
 varios

Igitur veneno collisur: Cum turpi Vitellij voce.

Cap. 40. Valens parum militauerit ad bellum. Tristitia accipit.

Inutiliter cunctatur.

Cap. 41.

Libidine interea omnia facit.

In Umbriam venit. Consilium eius forte.

Cap. 42.

Flauianis Italia prima occupans.

Valerius Paullinus pro Vespasiano.

Cap. 43.

47. VENENO GRASSARI.] Ergo huc referam, in silentio interpretum, Suetonij hæc de Vitellio, capite XIV. Nobiles viros, condiscipulos suos, tantum non ad societatem Imperij omnibus blanditiis allicefactos, vario genere fraudis occidit. etiam vnum veneno, manu suâ porrecto in aquæ frigidæ potione. Priora Dolabellam notant; hæc de veneno, Iunium Blæsum.

48. NOBILI GAUDIO.] Nescio an, notabili gaudio.

49. DECORIS SECYROS.] Bono sensu: in Florentino tamen, dedecoris, fortasse & meliore.

50. GALLIAS ET GERMANIÆ GENTES.] Vocem aptè inserit Vatic. codex: Gallias & exercitus & Germ. gentes. Nam in Galliâ exercitus, VIII. legiones.

51. SÆUITIA MARIS.] Romana editio, segnitiâ maris: quod auribus meis blanditur: significatque, nullo, vel aduerso vento, usum.

52. METU INTACTA.] Pichena censet, infracta: at mihi pro sententiâ nunc videbatur, intentata. Destitit Valens ab aliis tentandis, metu ne temerè se crederet & interciperetur. Quòd si eandem sententiam è voce, intacta, elicit: hæud immutem.

Valens mare
inerat.

Capitur à
Paull. no.
Cap. 44.

Cap. 45.
In Britan-
niâ rebellio,
Duce Ven-
usio.

Cap. 46.
In Germa-
niâ turba.

Et Daci
rebellant;

Sed repressit
opportunitè
Mucianus.

Cap. 47.
In Ponto
bellum,
Duce Ani-
cato liberto.

varios Vitellianorum animos increbuere; Fabius Valens cum quattuor speculatoribus, A & tribus amicis, toridem centurionibus ad naues ⁵³ regreditur maturè: ceterisque remanere, & in verba Vespasiani adigi volentibus fuit. Ceterum vt mare tutius Valenti, quam litora, aut vrbes; ita futuri ambiguus, & magis quid vitaret quam cui fidei et certus; aduersâ tempestate Stœchadas Massiliensium insulas affertur. Ibi cum, missâ à Paullino liburnicâ, oppressere. Capto Valente, cuncta ad victoris opes conuersa, initio per Hispaniam à primâ Adiutrice legione orto, quæ memoriâ Orthonis infensa Vitellio, decimam quoque ac sextam traxit. Nec Galliæ contabantur. Et Britanniam, inclytus erga Vespasianum fauor, quòd illuc secundæ legioni à Claudio præpositus, & bello clarus egerat, non sine motu adiunxit ceterarum: in quibus plerique centuriones ac milites à Vitellio prouecti, expertum iam Principem anxij mutabant. Eâ discordiâ, & ciebris belli civilis rumoribus, Britanni sustulere animos, auctore Venusio: qui super insitam ferociam, & Romani nominis odium, propriis in Carthismanduam reginam stimulis accendebatur. Carthismandua Brigantibus imperitabat, pollens nobilitate: & ⁵⁴ auxerat potentiam, postquam capto per dolum rege Caractaco, instruxisse triumphum B Claudij Cæsaris videbatur. Inde opes, & rerum secundarum luxus. Spreto Venusio, is fuit maritus, armigerum eius Vellocatum in matrimonium regnumque accepit. concussa statim flagitio domus. Pro marito, studia ciuitatis: pro adultero, libido reginæ, & sæuitia. Igitur Venusius, accitis auxiliis, simul ipsorum Brigantum defectione, in extremum discrimen Carthismanduam adduxit. Tum petita à Romanis præsidia, & cohortes alæque nostræ, variis præliis, eximere tamen periculo reginam. Regnum Venusio, bellum nobis relictum. Turbata per eosdem dies Germania, & secordiâ ducum, & seditione legionum. Externâ vi, & perfidiâ sociali, propè afflictâ Romana res. Id bellum, cum caussis & euentibus (etenim longius prouectum est) mox memorabimus. Mota & Dacorum gens, numquam fida, tunc sine metu, abducto è Mœsiâ exercitu. sed prima rerum, quieti speculabantur: vbi flagrare Italiam bello, cuncta inuicem hostilia, accipere, expugnatis cohortium alarumque hibernis, vtrâque Danubij ripâ potiebantur. Iamque castra legionum excindere parabant, ni Mucianus sextam legionem oppo- C fuisset, Cremonensis vi toriæ gnarus, ac ne externa moles vtrimque ingrueret, si Dacus Germanusque diuersi irrupissent. Affuit, vt sæpè aliàs, fortuna populi Rom. quæ Mucianum viretque Orientis illuc tulit: & quod Cremonæ interim transegimus. Fonteius Agrippa ex Asiâ (proconsul eam prouinciam annuo imperio tenuerat) Mœsiæ præpositus est: additis copiis è Vitelliano exercitu, quem spargi per prouincias, & externo bello illigari, pars consilij, pacisque erat. Nec ceteræ nationes silebant. Subita per Pontum arma, Barbarum mancipium, reginæ quondam classis præfectus, mouerat. Is fuit Anicetus Polemonis libertus, præpotens olim, & postquam regnum in formam prouinciæ

53. REGREDITUR MATVRE: CETERISQVE.] Priora lego: regreditur. Maturò ceterisque. Intellegit enim Martium Maturum procuratorem Alpium, qui discessu Valenti velut exsolutus, transit in Flavianas partes. Posteriora rectè olim Rhenanus emendauit, cum vulgò esset, volentibus liberum fuit, insiticiâ voce: aut, vt in quibusdam, auctor fuit. Qui scilicet glossographi ignorarunt genus dicendi à fonte Græco: quod peritum illum sagacemq; Germanum non fugit. Ingenij enim & industrie laudem Rhenano libens do: & scio inter primores eum sue gentis. At carpsi olim liberiùs. Non ego, sed etas. (etsi reuerà multa in Rhenani iudiciis, quæ probet nemo iudex è Selectis.) Nunc abiit ille feruor: & obtendere manum ad magnorum virorum culpas possum, quam diducere & explicare. Reuerà autem quantula hæc sunt, de quibus litigamus? litteræ, syllabæ, voculæ. Ridere mihi lubet, cum virorum grauium & grandium velitationes, imò pugnas video in his nugis. & metuo

vt excitent me ad alteram Satyram. Nunc cum Aristophane satis mihi inclamasse:

Λοιδοπεϊδαυ δ' è ωπέρες

Α'νδρας ωμωτας, α'σπερ α'προπρωλιδας.

54. AVXERAT POTENTIAM.] Fallor, aut Tacitus scripsit, potentia. Quis enim aliàs iste qui auxit? At genus illud dicendi perelegans, Auxit potentia, id est, Aucta est, significatione occultâ quadam patiendi. Cato in hoc ipso verbo: Eodem nomine complures ex agris accessitauerere. eò res eorum auxit. Velleius Sedandi verbum sic usurpat: Postquam tempestas sedauit, Adherbal taurum immolat. Plautus Leniendi:

Dum hæc consulescunt turbæ atque iræ leniunt. Et plures eiusmodi Latine lingua delicias gustare tibi fas apud Agellium lib. XII. c. XII. Non dissimile, quod in Thucydideo caractere obseruat Dionysius: Σεπε τὰ θαδνναὰ ῥήμματα, δεσῆρα τὰ δὲ δεσῆρα, θαδνναὰ εἶναι.

A verterat, mutationis impatiens. Igitur Vitellij nomine, adscitis gentibus, quæ Pontum accolunt, corrupto in spem rapinarum egentissimo quoque, haut temnendæ manus ductor, Trapezuntem, ⁵⁵ vetustam admodum civitatem, à Græcis in extremo Ponticæ oræ conditam subitus irrupit. Cæsa ibi cohors, regium auxilium olim. mox donati civitate Romanâ, signa armaque in nostrum modum, desidiâ licentiamque Græcorum retinebant. Classi quoque faces intulit, vacuo mari * eludens, quia lectissimas liburnicarum, omnemque militem Mucianus Byzantium adegerat. Quin & barbari contemtiùs vagabantur, fabricatis repente nauibus, quas ⁵⁶ cameras vocant, artis lateribus, latâ aluo, sine vinculo æris aut ferri connexâ. & tumido mari, prout fluctus attollitur, summa nauium tabulis augent, donec in modum recti claudantur. Sic inter vndas voluntur, pari vtrimque prorâ, & mutabili remigio, quando hinc vel illinc appellere indiscretum & innoxium est. Aduertit ea res ⁵⁷ Vespasiani animum, vt vexillarios è legionibus, ducemque Viridium Geminum, spectatæ militiæ, diligeret. Ille incompositum & prædæ cupidine vagum hostem adortus, cogit in naues: effectisque raptim liburnicis, assequitur Anicetum in ostio fluminis Cohibi, tutum sub ⁵⁸ Sedochezorum regis auxilio, quem pecuniâ donisque ad societatem perpulerat. Ac primò rex, minis armisque supplicem tæri. Postquam merces prodicionis, aut bellum ostendebatur, fluxâ, vt est Barbaris, fide, pactus Aniceti exitium, perfugas tradidit, belloque seruili finis impositus. Latum eâ victoriâ Vespasianum, cunctis super vota fluentibus, Cremonensis prælij nuntius in Ægypto assequitur. Eò properantiùs Alexandriam pergît, vt fracto Vitellij exercitu, vrbe quoque externæ opis indigam fame vrgeret. Namque & Africam, eodem latere sitam, terrâ marique inuadere parabat, clausis annonæ subsidiis, inopiam, ac discordiam hosti facturum. Dum hac totius orbis mutatione, fortuna imperij transit: Primus Antonius nequaquam pari innocentia, post Cremonam agebat. satifactum bello ratus, & cetera ex facili: seu felicitas, in tali ingenio, auaritiâ, superbiam, ceteraque occulta mala patefecit. vt captam Italiam perfultare, vt suas legiones colere, omnibus dictis factisque viam sibi ad potentiam struere. Vtque licentiâ militem imbueret, interfectorum centurionum ordines, legionibus offerebat. eo suffragio turbidissimus quisque dilecti. nec miles in arbitrio ducum, sed duces militari violentiâ traherantur. quæ seditiosa, & corrupendæ disciplinæ, mox in prædam vertebat, nihil aduentantem Mucianum veritus, quod exitiosius erat quàm Vespasianum spreuisse. Ceterùm propinquâ hieme, & humentibus Pado campis, expeditum agmen incedere. Signa aquilæque victricium legionum, milites vulneribus aut ætate graues, plerique etiam integri, Veronæ relictî. sufficere cohortes alæque, & è legionibus lecti, profligato iam bello videbantur. Vndecima legio sese adiunxerat, initio contata, sed prosperis rebus, anxia quòd defuisset. Sex millia Dalmatarum, recens dilectus, comitabantur. Ducebat Popæus Siluanus consularis. vix consiliorum penes Annium Bassum, legionis legatum. Is Siluanum secordem bello, & dies rerum verbis terentem, specie obsequij regebat, ad omniaque quæ agenda forent, quietâ cum industriâ aderat. Ad has copias, è classicis Rauennatibus legionariam militiam poscentibus, optimus quisque adsciti. Classem, Dalmatæ suppleuere. Exercitus ducesque ad Fanum Fortunæ iter sistunt, de summâ rerum contantes, quòd motas ex vrbe prætorias cohortes audierant, & teneri præsidii Apenninum rebantur, & ipsos ⁵⁹ in regione bello attritâ, inopia & seditiosæ militum voces

Is Trapezuntem capit.

Classem incendit. * Nec male illi dicitur, Camera, naues.

Cap. 48.

Anicetus Romanis traditur. Vespasianus Alexandriam venit.

Cap. 49.

Antonius innocestus agit.

Et ambitiosus.

Cap. 50.

Copias in hostem expedit.

Earum enumeratione.

Contantur in viâ,

55. VETVSTAM ADMODVM CIVIT.] In Florentino: vetusta mama ciuitatem. Omnino leg. vetustâ famâ.

56. CAMERAS VOCANT.] Nostrâne hæc vox? certè etiam hodie Cubilia tecta & clausa Cameras vocamus. & ab eâ similitudine prisca, opinor, has naues. Strabo in describendâ Bosphoranâ orâ: Ἀκάπια ἔχουσι λεπτά, σενά, καὶ κῆφα, ὅσον ἀνδροπέρας πέντε ἢ εἰκοσι δὲ ῥόμβον. Καλῶσι δὲ ἰωτὰ οἱ Ἕλληες καμάρας. Vbi à glossulâ fortasse illæ voces, οἱ Ἕλληες.

57. VESPASIANI ANIMVM.] Scribas, eâ res Vespasianum, voce sequenti inductâ, breuius & veriùs. Ita loquitur Annal. II. Octo aquilæ petere siluas & intrare viâ, aduertere Imperatorem.

58. SEDOCHEZORVM REGIS.] Vatic. Sedothezorum. Rom. Sedotosorum. Nullum hunc populum ego natum scio.

59. IN REGIONE.] Malè enim omnibus libris, in regione.

Pecunia & commentum angustia.
Cap. 51.
Immanis scelus militis.

Cap. 52.

Reliqua copia arcesuntur.

Muciani ambigua scripta.

Qui alienat Vespasianum ab Antonio.
Cap. 53.
Isto nec ignaro, nec dissimulante.
* Flor. lingua, littera eius superba.

ces terrebant, ⁶⁰ Clauarium (donatiui nomen est) flagitantium. nec pecuniam, aut frumentum prouiderant: & festinatio atque auiditas præpediebant, dum quæ accipi poterant, rapiuntur. Celeberrimos auctores habeo, tantam victoribus aduersus fas nefalque irreuerentiam fuisse, ut gregarius eques, occisum à se proximâ acie fratrem professus, præmium à ducibus petierit. Nec illis aut honorare eam cædem, ius hominum; aut ulcisci, ratio belli permittebat. Distulerant tamquam maiora meritum, quàm quæ statim exsoluerentur. nec quicquam ultrâ traditur. Ceterum, & prioribus ciuium bellis, partem scelus inciderat. Nam prælio, quo ⁶¹ apud Ianiculum aduersum Cinnam pugnatum est, Pompeianus miles fratrem suum, dein cognito facinore, seipsum interfecit, ut Sisen-na memorat. tanto acrior apud maiores, sicut virtutibus gloria, ita flagitiis pœnitentia fuit. Sed hæc aliaque ex veteri memoriâ repetita, quotiens res locustque exempla recti, aut solatia mali potest, haut absurdè memorabimus. Antonio ducibusque partium, præmitti equites, omnemque Umbriam explorari placuit, si quæ Apennini iuga clementius adirentur: acciri aquilas signaque, & quidquid Veronæ militum foret. Padumque & mare, com meatibus compleri. Erant inter duces, qui necerent moras. quippe nimis iam Antonius, ⁶² & certiora de Muciano sperabantur. Namque Mucianus tam celeri victoriâ anxius, & ni præsens urbe potiretur, expertem se belli gloriaque ratus, ad Primum & Varum media scriptabat, instandum cœptis, aut rursus contandi utilitates edifferens: atque ita compositus, ut ex euentu rerum aduersa abnueret, vel prospera agnosceret. Plotium Griphum, nuper ab Vespasiano in senatorium ordinem additum, ac legioni præpositum, ceterosque sibi fidos, apertius monuit. Iique omnes, de festinatione Primi ac Vari sinistrè, & ⁶³ Mucianovolentia scripsere. Quibus epistolis Vespasiano missis, effecerat, ut non pro spe Antonij, consilia factaque eius æstimarentur. Ægrè id pati Antonius, & culpam in Mucianum conferre, cuius criminationibus coaluissent pericula sua. nec sermonibus temperabat, immodicus * linguæ, & obsequij insolens. litteras ad Vespasianum composuit, iactantius quàm ad Principem, nec sine occultâ in Mucianum insectatione. *Se Pannonicas legiones in arma egisse, suis stimulis excitos Mœsie duces, suâ constantiâ perruptas alpes, occupatam Italiam, intersepta Germanorum Rhetorumque auxilia. quod discordes, dispersasque Vitellij legiones, equestri procellâ, mox peditum vi, per diem noctemque fudisset, id pulcherrimum, & sui operis. casum Cremonæ, bello imputandum. maiore damno, plurium urbium excidiis, veteres ciuium discordias reipublicæ stetit. non se nuntiis neque epistolis, sed manu & armis Imperatori suo militare. neque officere gloria eorum, qui Asiam interim composuerint: illis Mœsie pacem, sibi salutem securitatemque Italiae, cordi fuisse. suis exhortationibus, Gallias Hispaniasque; validissimam terrarum partem, ad Vespasianum conuersas.* sed

60. CLAVARIUM.] Quod prætextum & originem habuit, quasi ad militares clauos, de quibus res iam nota. Simili formâ Vnguentarium Plinius dixit, lib. II. Epist. XI. Præterea acceperat festertium decem millia, foedissimo quidem titulo, nomine Vnguentarij: donationem scilicet à provincialibus factam in Legatum, ad vnguenta. Sic in Suetonij Vespasiano, cap. VIII. Classarij petunt, constitui aliquid sibi calcearij nomine.

61. APUD IANICVLVM.] Cum Tacito aut Sisen-nâ potius consentit Liuius epitomâ LXXIX. & alterum militem in Pompeij exercitu statuit, alterum Cinna. At Valerius l. V. pro Cinnâ Sertorium substituit, cum quo & Orosius sentit libro VI. Bello Actiaco etiam idem euenisse, commemorat Epigramma vetus: quod vulgatum magno Scaligero debemus:

Mæuius à castris miles melioribus ausus
Hostilem saltu præcipitare ratem,
In damnum felix, & victor ut impius esset,
Nescius occiso fratre superbus erat.
Dum legit exuias, hostiliaque arma reuellit,

Fraternos vultus oraque nota videt.
Ille ferox. quid lenta manus nunc denique cessas?

Iustius hoste tibi qui moriatur adest.
Fraternam res nulla potest defendere cædem,
Mors tua sola potest, morte leuanda tuâ est.
Viximus aduersis, iaceamus partibus isdem. D

Dixit: & in dubio est vtrius ense cadat.
Ense meo moriar maculato cæde nefandâ?
Cui moreris, ferrum quo moriari, dabit.
Dixit, & in fratrem fraterno concidit ense.
Victorem & victum condidit vna manus.

62. ET CERTIORA DE MUCIANO.] Magis placet Florentina scriptio, ex Muciano. Ambigebant duces, quid facturi aut non facturi, ex sequentibus: Mucianus aduentabat, alter panè Flauius; ergo ab illo certiores omnium futuri.

63. MUCIANO VOLENTIA.] Ita libri. Sallustianum videtur: Pompeius multis suspitionibusvolentia plebi facturus habebatur. Beatus tamen volenti maluit.

A sed cecidisse in irritum labores, si premia periculorum soli assequantur, qui periculis non affuerint.

Nec sefellere ea Mucianum. Inde graues simultates: quas Antonius simpliciùs, Mucianus callidè, eoq; implacabiliùs nutriebat. At Vitellius, fractis apud Cremonam rebus, nuncios cladis occultans, stultâ dissimulatione, remedia potiùs malorum, quàm mala differebat. Quippe confitenti consultantiq; supererant spes viresq;: cùm è contrario læta omnia fingeret, falsis ingrauescebat. Mirum apud ipsum de bello silentium. prohibiti per ciuitatem sermones, eoq; plures: ac si liceret, vera narraturi, quia verabantur, atrociora vulgauerant. Nec duces hostium, augendæ famæ deerant, captos Vitellij exploratores, circumductosq; vt robora victoris exercitus noscerent, remittendo: quos omnes Vitellius secretò pereontatus, interfici iussit. Notabili constantiâ, centurio Iulius Agrestis, post multos sermones, quibus Vitellium ad virtutem frustra accendebat, perpulit, vt ad vires hostium spectandas, quæq; apud Cremonam acta forent, ipse mitteretur. Nec exploratione occultâ fallere Antonium tentauit, sed mandata Imperatoris suumq; animum professus, vt cuncta viferet, postulat. Missi qui locum prælij, Cremonæ vestigia, captas legiones ostenderent. Agrestis ad Vitellium remeauit, abnuentiq; vera esse quæ referret, atque vltiò corruptum arguenti: *Quandoquidem, inquit, magno documento opus est, nec alius iam tibi aut vitæ aut mortis meæ usus, dabo cui credas.* atque ita digressus, voluntariâ morte dicta firmavit. Quidam iussu Vitellij interfectum, de fide constantiaq; eadem tradidere. Vitellius vt è somno excitus, Iulium Priscum, & Alphenum Varum, cum XIV. prætoris cohortibus, & omnibus equitum alis obsidere Apenninum iubet. Secuta è classicis legio. tot millia armatorum, lecta equis virisq; si alius dux foret, inferendo quoque bello satis pollebant. Ceteræ cohortes, ad tuendam urbem L. Vitellio fratri datæ. Ipse nihil è solito luxu remittens, & diffidentiâ properus, festinare comitia, quibus consules in multos annos destinabat: fœdera sociis, Latium externis dilargiri: his tributa dimittere, alios immunitatibus iuuare, denique nullâ in posterum curâ, lacerare imperium. Sed vulgus ad magnitudinem beneficiorum aderat, stultissimus quisque pecuniis mercabatur. Apud sapientes cassâ habebantur, quæ neque dari, neque accipi, saluâ republicâ poterant. Tandem, flagitante exercitu, ⁶⁴ qui Meuaniam infederat, magno senatorum agmine, quorum multos ambitione, plures formidine traherat, in castra venit, incertus animi, & infidis consiliis obnoxius. Concionanti (prodigiosum dictu) tantum fœdarum volucrum superuolitauit, vt nube atrâ ⁶⁵ diem obtenderent. Accessit dirum omen, profugus altaribus taurus, disiecto sacrificij apparatu, ⁶⁶ longè, nec vbi feriri hostias mos est, confossus. Sed præcipuum ipse Vitellius ostentum erat, ignarus militiæ, improvidus consilij. quis ordo agminis, quæ cura explorandi, quantus vrgendo trahendove bello modus, alios rogitans, & ad omnes nuntios, vultu quoque & incessu trepidus, dein temulentus. Postremò tædio castrorum, & auditâ defectione Misenensis classis, Romam reuertit, recentissimum quodque vulnus pauens, summi discriminis incuriosus. Nam cùm transgredi Apenninum integro exercitus sui robore, & fessos hieme atque inopiâ hostes aggredi, in aperto foret; dum dispergit vires, acerrimum militem, & vsque in extrema obstinatum, trucidandum, capiendumq; tradidit, peritissimis centurionum dissentientibus, & si consulenter, vera dicturis. ⁶⁷ Arcuere eos intimi amicorum Vitellij. ita formati Principis auribus, vt aspera quæ vtilia, nec quidquam nisi iocundum & læsurum acciperet. Sed classem Misenensem (tantum

Quibus mirè Mucianus offensus. Cap. 54. Vitellius cladem dissimulat. Rumores vesat.

Centurionis memorabilis factum.

Cap. 55.

Tandem Vitellius Apenninum occupat.

Honores largitur, aut comoda.

In castra venit. Cap. 56. Mirum est prodigium.

Romam redit. Pessimo in omnibus consilio usus.

Cap. 57.

B na vestigia, captas legiones ostenderent. Agrestis ad Vitellium remeauit, abnuentiq; vera esse quæ referret, atque vltiò corruptum arguenti: *Quandoquidem, inquit, magno documento opus est, nec alius iam tibi aut vitæ aut mortis meæ usus, dabo cui credas.* atque ita digressus, voluntariâ morte dicta firmavit. Quidam iussu Vitellij interfectum, de fide constantiaq; eadem tradidere. Vitellius vt è somno excitus, Iulium Priscum, & Alphenum Varum, cum XIV. prætoris cohortibus, & omnibus equitum alis obsidere Apenninum iubet. Secuta è classicis legio. tot millia armatorum, lecta equis virisq; si alius dux foret, inferendo quoque bello satis pollebant. Ceteræ cohortes, ad tuendam urbem L. Vitellio fratri datæ. Ipse nihil è solito luxu remittens, & diffidentiâ properus, festinare comitia, quibus consules in multos annos destinabat: fœdera sociis, Latium externis dilargiri: his tributa dimittere, alios immunitatibus iuuare, denique nullâ in posterum curâ, lacerare imperium. Sed vulgus ad magnitudinem beneficiorum aderat, stultissimus quisque pecuniis mercabatur. Apud sapientes cassâ habebantur, quæ neque dari, neque accipi, saluâ republicâ poterant. Tandem, flagitante exercitu, ⁶⁴ qui Meuaniam infederat, magno senatorum agmine, quorum multos ambitione, plures formidine traherat, in castra venit, incertus animi, & infidis consiliis obnoxius. Concionanti (prodigiosum dictu) tantum fœdarum volucrum superuolitauit, vt nube atrâ ⁶⁵ diem obtenderent. Accessit dirum omen, profugus altaribus taurus, disiecto sacrificij apparatu, ⁶⁶ longè, nec vbi feriri hostias mos est, confossus. Sed præcipuum ipse Vitellius ostentum erat, ignarus militiæ, improvidus consilij. quis ordo agminis, quæ cura explorandi, quantus vrgendo trahendove bello modus, alios rogitans, & ad omnes nuntios, vultu quoque & incessu trepidus, dein temulentus. Postremò tædio castrorum, & auditâ defectione Misenensis classis, Romam reuertit, recentissimum quodque vulnus pauens, summi discriminis incuriosus. Nam cùm transgredi Apenninum integro exercitus sui robore, & fessos hieme atque inopiâ hostes aggredi, in aperto foret; dum dispergit vires, acerrimum militem, & vsque in extrema obstinatum, trucidandum, capiendumq; tradidit, peritissimis centurionum dissentientibus, & si consulenter, vera dicturis. ⁶⁷ Arcuere eos intimi amicorum Vitellij. ita formati Principis auribus, vt aspera quæ vtilia, nec quidquam nisi iocundum & læsurum acciperet. Sed classem Misenensem (tantum

C neque accipi, saluâ republicâ poterant. Tandem, flagitante exercitu, ⁶⁴ qui Meuaniam infederat, magno senatorum agmine, quorum multos ambitione, plures formidine traherat, in castra venit, incertus animi, & infidis consiliis obnoxius. Concionanti (prodigiosum dictu) tantum fœdarum volucrum superuolitauit, vt nube atrâ ⁶⁵ diem obtenderent. Accessit dirum omen, profugus altaribus taurus, disiecto sacrificij apparatu, ⁶⁶ longè, nec vbi feriri hostias mos est, confossus. Sed præcipuum ipse Vitellius ostentum erat, ignarus militiæ, improvidus consilij. quis ordo agminis, quæ cura explorandi, quantus vrgendo trahendove bello modus, alios rogitans, & ad omnes nuntios, vultu quoque & incessu trepidus, dein temulentus. Postremò tædio castrorum, & auditâ defectione Misenensis classis, Romam reuertit, recentissimum quodque vulnus pauens, summi discriminis incuriosus. Nam cùm transgredi Apenninum integro exercitus sui robore, & fessos hieme atque inopiâ hostes aggredi, in aperto foret; dum dispergit vires, acerrimum militem, & vsque in extrema obstinatum, trucidandum, capiendumq; tradidit, peritissimis centurionum dissentientibus, & si consulenter, vera dicturis. ⁶⁷ Arcuere eos intimi amicorum Vitellij. ita formati Principis auribus, vt aspera quæ vtilia, nec quidquam nisi iocundum & læsurum acciperet. Sed classem Misenensem (tantum

D cuere eos intimi amicorum Vitellij. ita formati Principis auribus, vt aspera quæ vtilia, nec quidquam nisi iocundum & læsurum acciperet. Sed classem Misenensem (tantum

64. QVI MEUANIAM INSEDERAT.] Vocula addita è libris.
 65. DIEM OBTENDERENT.] Benè ita libri, non, obtunderent, vt visum Beato. Quibusdam scriptum, nube radium obtunderent. vitiose.
 66. LONGE, NEC VBI FERIRI.] Præiuit ad emendationem hanc Vatic. qui refert, longè necui feriri. Nam alij libri hic mutili. Ominosum verò antiquitus, si hostia fugisset, nec suo loco, id est ante aram

caesa fuisset. Festus: Piacularia appellabant, quæ sacrificantibus tristia portendebant, cùm aut hostia ab arâ profugisset, aut percussa mugitum dedisset, aut in aliam partem corporis quàm oporteret, cecidisset. Plinius: Notatum est vitulos, ad aras humeris hominis allatos, non ferè litare: sicut nec claudicante, nec alienâ hostiâ deos placari, nec trahente se ab aris.
 67. ARCVERE EOS.] Verè. non arguere.
 68. IV-

Misenensis
classis defe-
ctio.

Puteolani,
pro Vespasiano
Capuani, pro
Vitellio
Iulianus cum
gladiatoribus
transit ad
Flavianos.

Cap. 58.
L. Vitellius
in eum it.

Tribus Ro-
mana nomi-
na dant.

Cap. 59.
Muti, Ica-
lorum ad
Flavianos
deficiunt.

Hi Apenni-
num trans-
eunt.
Cerialis cla-
psus.

Domitianus
non item.

Cap. 60.
Castra Car-
sulii.

ciuilibus discordiis etiam singulorum audacia valet) Claudius Fauentinus centurio, per A ignominiam à Galbâ dimissus, ad defectionem traxit, fictis Vespasiani epistolis pre- tium prodicionis ostentans. præerat Classi Claudius Apollinaris, neque fidei constans, neque strenuus in perfidiâ. & Apinius Tiro præturâ functus, ac tum fortè Minturnis agens, ducem se defectoribus obtulit. à quibus municipia coloniæque impulsæ, præci- puo Puteolanorum in Vespasianum studio, contra Capuâ Vitellio fidâ, municipalem æmulationem bellis ciuilibus miscebant. Vitellius, Claudium Iulianum (is nuper classem Misenensem molli imperio rexerat) permulcendis militum animis dilegit. data in au- xilium urbana cohors, & gladiatores, quibus ⁶⁸ Iulianus præerat. Ut collata vtrimque castra, haut magnâ contatione Iuliano in partes Vespasiani transgresso, Tarracinam oc- cupauere, mœnibus situque magis, quàm ipsorum ingenio tutam. Quæ vbi Vitellio cognita, parte copiarum Narniæ cum præfectis prætorij relicta, L. Vitellium fratrem, cum sex cohortibus & quingentis equitibus, ingruenti per Campaniam bello opposuit. Ipse æger animi, studiis militum & clamoribus populi arma poscentis refouebatur: dum vulgus ignauum, & nihil vltra verba ausurum, falsâ specie, exercitus & legiones appel- lat. Hortantibus libertis (nam amicorum eius quanto quis clarior, minùs fidus) vocari tribus iubet, dantes nomina sacramento adigit. Superfluente multitudine, curam dile- ctus in consules partitur. Seruorum numerum & pondus argenti senatoribus indicit, equites Romani obrulere operam pecuniasque, etiam libertinis idem munus vltro fla- gitantibus. Ea simulatio, officia metu profecta, verterat in fauorem. Et plerique haut perinde Vitellium, quàm casum locumque principatus miserabantur. nec deerat ipse vultu, voce, lacrymis, misericordiam elicere, largus promissis, & quæ natura trepidan- tium est, immodicus. Quin & Cæsarem se dici voluit, aspernatus antea. sed tunc, super- stitione nominis, & quia in metu consilia prudentium, & vulgi rumor iuxtâ audiuntur. Ceterùm vt omnia inconsulti impetus cepta, initiis valida, ipatio languescunt, dilabi paulatim senatores, equitesque, primò contanter & vbi ipse non aderat, mox ⁶⁹ conterri- ti, mæstive discrimine, donec Vitellius pudore irriti conatus, quæ non dabantur omisit.

Cap. 59. Vt terrorem Italiæ possessa Meuania, ac velut renatum ex integro bellum intulerat; C ita haut dubium erga Flavianas partes studium, tam pavidus Vitellij discessus addidit. ⁷⁰ ereptus Samnis, Pelignusque, & Marfi, æmulatione, quòd Campania præuenisset, vt in nouo obsequio ad cuncta belli munia acres erant. Sed scedâ hieme per transitum A- pennini conflictatus exercitus: & vix quieto agmine niues eluctantibus, patuit quan- tum discriminis adeundum foret, ni Vitellium retrò fortuna vertisset. quæ Flavianis du- cibus non minùs sæpè quàm ratio affuit. Obuium illis Petilium Cerialem habuere, a- gresti cultu, & notitiâ locorum, custodias Vitellij elapsum. Propinqua affinitas Ceriali cum Vespasiano, nec ipse inglorius militiæ, eoque inter duces assumtus est. Flauio quo- que Sabino, ac Domitiano patuisse effugium, multi tradidere. Et missi ab Antonio nun- tij, per varias fallendi artes penetrabant, locum ac præsidium monstrantes. Sabinus in- habilem labori & audaciæ valetudinem causabatur. Domitiano aderat animus: sed custodes à Vitellio additi, quamquam se socios fugæ promitterent, tamquam insidiantes timebantur. Atque ipse Vitellius, respectu suarum necessitudinum, nihil in Domi- tianum atrox parabat. D Duces partium, vt Carsulas verere, paucos ad requiem dies su- munt: donec aquilæ, signaque legionum assequerentur. Et locus ipse castrorum place- bat, latè prospectans, tutò copiarum aggestu, florentissimis ponè tergum municipiis. Si- mul colloquia cum Vitellianis decem milium spatio distantibus, & proditio speraba- tur. Egre id pati miles, & victoriam malle quàm pacem. ne suas quidem legiones ope- riébantur, vt prædæ quàm periculorum focias. Vocatos ad concionem Antonius do- cuit,

⁶⁸. IULIANVS PRÆERAT.] Mirum, ni ille ipse Iulianus, qui Plinio curasse dicitur munus gladi- atorium Neronis. Ab. xxxvii. cap. iii.

⁶⁹. CONERRITI, MÆSTIVE.] E Floren- tino, in quo est, contempti mæstine, Pichena emendat: contemptim & sine discer. Belle, belle.

⁷⁰. EREPTVS SAMNIS.] In Florentino, erectus: sed illud placet, ereptum nempe Vitellio, qui posside- bat. Aut si erectus, capi licet animis erectos ob Vitel- ly discessum, & sic defecisse.

A cuit, *Esse adhuc Vitellio vires, ambiguas si deliberarent, acres si desperassent. Initia bellorum* Antonius milites mi-
u. ar. *civilium fortuna permittenda, victoriam consiliis & 71 ratione perfici. Jam Misenensem classem*
 & pulcherrimam Campaniæ oram descivisse, nec plus è toto terrarum orbe reliquum Vitellio,
 quam quod inter Tarracinam Narniamque iaceat. Satis gloriæ prælio Cremonensi partum, &
 exitio Cremonæ, nimium invidia. ne concupiscerent Romam capere potius, quam servare. Maiora
 illis præmia, & multo maximum decus, si incolumitatem senatui populoque Rom. sine sanguine
 quæssissent. His & talibus mitigati animi. Nec multo post legiones venere. Et terrore fa-
 maque aucti exercitus, Vitellianæ cohortes nutabant, nullo in bellum adhortante, mul-
 tis ad transitionem, qui suas centurias turmaeque tradere donum victori, & sibi in po-
 sterum gratiam certabant. Per eos cognitum est, Interamnæ proximis campis præsi-
 dio quadringentorum equitum teneri. Missus extemplò Varus, cum expeditâ manu, Præsidium
Interamnæ
interruptum. paucos repugnantium interfecit. plures, abiectis armis, veniam petiére. quidam in ca-
 stia refugi, cuncta formidine implebant, augendo rumoribus virtutem copiasque ho-
 stium, quo amissi præsidij dedecus lenirent. Nec vlla apud Vitellianos flagitij pœna: &
 B præmiis defectorum, vera fides. ac reliquum perfidiæ certamen, crebra transfugia tri-
 bunorum centurionumque. Nam gregarius miles induruerat pro Vitellio, donec Pri-
 scus & Alphenus, desertis castris ad Vitellium regressi, pudore prodicionis cunctos ex-
 soluerent. Iisdem diebus, Fabius Valens, Urbini, in custodiâ interficitur. Caput eius Vitelliani
carpiim ad
victores
transierunt. Vitellianis cohortibus ostentatum, ne quam vltra spem fouerent. nam peruasisse in
 Germanias Valentem, & veteres illic novosque exercitus ciere credebant. Visâ cæde, in
 desperationem versi. & Flavianus exercitus, immane quantum animo exitium Valen-
 tis, vt finem belli, accepit. Natus erat Valens Anagninæ, equestri familiâ, procax mori-
 bus, neque absurdus ingenio famam urbanitatis per lasciviam petere. 72 ludicro Iuue-
 nalium sub Nerone, velut ex necessitate, mox sponte mimos actitavit, scitè magis quam
 probè. Legatus legionis, & fouit Verginium, & infamavit. Fonteium Capitoneum in pro-
 dicionem corruptum, seu quia corrumpere nequiverat, interfecit. Galbæ proditor, Vi-
 tellio fidus, & aliorum perfidiâ illustratus. Abruptâ vndique spe, Vitellianus miles transf-
 C iturus in partes, id quoque non sine dedecore, sed sub signis vexillisque in subiectos Nar-
 niæ campos descendere. Flavianus exercitus, vt ad prælium 73 intentus armatusque,
 densis circa viam ordinibus, adstiterat. Accepti in medium Vitelliani. & circumdatos,
 Primus Antonius clementer alloquitur. pars Narniæ, pars Interamnæ subsistere iussi.
 relicta simul è victricibus legiones, neque quiescentibus graues, & aduersus contuma-
 ciam validæ. Non omisere per eos dies Primus ac Varus crebris nuntiis salutem, & pe-
 cuniam, & secreta Campaniæ, offerre Vitellio, si positis armis, seque ac liberos suos Ve-
 spasiano permisisset. In eundem modum & Mucianus composuit epistolas: quibus
 plerumque fidere Vitellius, ac de numero seruorum, 74 electione licitorum loqui. Tan-
 ta torpedo inuaserat animum, vt si Principem eum fuisse ceteri non meminissent, ipse Ipsi conditio-
nes proposuit. obli-

Cap. 61.

Cap. 62.

Cap. 63.

Nec ab eo
spreta.

71. RATIONE PERFICI.] *Vulgati, profici-
sci; scripti, profici. ex quo nobis perfici visum fa-
cere.*

72. LUDICRO IUVENALIVM.] *Hoc malui, quàm
quod vulgò est Iuuenum.*

73. INTENTVS ARMATVSQVE.] *Codex regius,
ornatusque. quod germanum est. Loquebantur enim
ita etiam in armis. Vnde & gladiatorum ornamenta.
Tacitus lib. v. Pauci ornati militariter. Linius li-
bro ix. Diemque iis quâ equis armisque instructi
ornatique adessent, edicit.*

74. ELECTIONE LICITORVM.] *Quorsum licito-
res? Si enim priuatum serio indueret, nihil iis opus.
Scribendum omnino litorum. Secessum videlicet ali-
quem amœnum & maritimum adtribui sibi Vitellius
volebat, velut ad otium. Itaque in oratione aduersa-
riâ mox amicorum, respondetur huic parti: Nunc pe-*

cuniam & familiam, & beatos Campaniæ sinus
promitti. Suetonium ego in hac voce paullo grauius
& obscurius corruptum restituo. Tiber. cap. LXXII.
Nec abstinuit consuetudine, quin tunc quoque
instans in medio triclinio, adstante licitore, singu-
los valere dicentes appellaret. Cui enim rei licitor
hic in triclinio? aut ex quo ritu? Beroaldus & prisca
editiones, vt stans in medio. Legam & rescribam to-
tum locum: aut stans in medio triclinio, aut stans
in litore, singulos, &c. siue relegatâ alterâ voce bre-
uius, aut stans in medio triclinio, aut è litore. Te-
merè enim repetita videtur à librario. Sententia au-
tem liquida & pura, Tiberium Capreis dissimulan-
do morbo stantem valedixisse comiter singulis, siue
in triclinio, siue in ipso litore. Nam modica ea insu-
la, & amici plerique diuersabantur, vt opinor, in op-
positâ Italiæ terrâ.

Cap. 64. *Sabinus incitatur ad arma.* obliuisceretur. At primores ciuitatis, Flauium Sabinum præfectum vrbis, secretis sermonibus incitabant, victoriæ famæque partem capesseret. *Esse illi proprium militem cohortium urbanarum, nec defuturas* ⁷⁵ *vigilum cohortes, seruitia ipsorum fortunam partium, & omnia prona victoribus. ne Antonio Varoque de gloria concederet. Paucas Vitellio cohortes, & mæstis undique nuntius trepidas populi, mobilem animum: & si se ducem præbuisset, easdem illas adulationes pro Vespasiano fore. Ipsum Vitellium ne prosperis quidem parem, adeò ruentibus debilitatum. gratiam patrati bell. penes eum qui urbem occupasset. Id Sabino conuenire, ut imperium fratri referuaret: id Vespasiano, ut ceteri post Sabinum haberentur.* Haut quaquam erecto animo eas voces accipiebat, ⁷⁶ *inualidus senectâ.* Erant qui occultis suspicionibus inceslerent, tamquam inuidiâ & æmulatione fortunam fratris moraretur. Namque Flauius Sabinus ætate prior, priuatis vtriusque rebus, auctoritate pecuniaque Vespasianum anteibat. Et credebatur affectam eius fidem præiuuisse, domo agrisque pignori acceptis. Vnde, quamquam manente in speciem concordia, ⁷⁷ *offensarum operta metuebantur.* Melior interpretatio, mitem virum abhorrere à sanguine & cædibus; eoque crebris cum Vitellio sermonibus de pace, ponendisque per conditionem armis agitare. Sæpè domi congressi. postremò in æde Apollinis, ut fama fuit, pepigere. Verba vocesque duos testes habebant, Cluuium Rufum & Silium Italicum. Vultus procul visentibus notabantur, Vitellij proiectus & degener, Sabinus non insultans, & miseranti propior. Quòd si tam facile suorum mentes flexisset Vitellius, quàm ipse cesserat; incruentam urbem Vespasiani exercitus intraret. Ceterùm ut quisque Vitellio fidus, ita pacem & condiciones abnuebant, discrimen ac dedecus ostentantes, & fidem in libidine victoris. Nec tamen Vespasiano superbiam, ut priuatum Vitellium pateretur: ⁷⁸ *ne victos quidem laturos. Ita periculum ex misericordia. Ipsum sanè seruem, & prosperis aduersisque satiatum. Sed quod nomen, quem statum filio eius Germanico fore: Nunc pecuniam, & familiam, & beatos Campaniæ sinus promitti. Sed ubi imperium Vespasianus inuaserit, non ipsi, non amicis eius, non denique exercitibus securitatem, nisi extincto* ⁷⁹ *æmulatu redituram. Fabium illis Valentem, captiuum & casibus dubiis referuatum, prægrauem fuisse: nedum Primus ac Fuscus, & specimen partium Mucianus, vllam in Vitellium, nisi occidendi licentiam habeant. Non à Cesare Pompeium, non ab Augusto Antoniam incolumes relictos. Nisi fortè Vespasianus altiores spiritus gerat,* ⁸⁰ *Vitellij cliens, cum Vitellius collega Claudio foret. Quin ut censuram patris, ut tres consulatus, ut tot egregiæ domus* ⁸¹ *honores deceret, desperatione saltem in audaciam* C
accin-

Et magis de pace annitur.

Cap. 66. *Quam Vitellij proximi dirimunt:*

Eumque ad robur eximulant.

75. VIGILVM COHORTES.] Quas Principe Augusto institutas, Dio scribit lib. LV. idq; refert in annum Vrbs DCCLIX. Idem Paulus tradidit libro proprio De officio præfecti vigilum, ut vides in Pandectis. Appiano tamen quid fiet, qui in Triumviratu Vigiles repperit, & institutos vult, Pompeio in Sicilia victo? id esset, triginta penè ante Dionis traditionem annis. Scribit lib. v. Civil. Sabinum præfectum à Cæsare ad turbas & latrocinia in vrbe atque Italiâ comprimenda: Καὶ ἐξ ἐπειρῆς (addit) οὐκ ὀφθαλμοῦ τοῦ ἑαυτοῦ τῆς ἐργασίας τῆς νυκτοφυλάκων ἕθους τε καὶ εἰδος. Atque ex eo tempore aiunt mansisse nocturnorum Vigilum morem & formam. Bene, aiunt: nam si tu Appiane, nimis erras. Sparteolos hos milites vocare interpretes Iuuenalis videtur, Sat. XIV. in illud: Dispositis prædiues hamis. Per translationem, inquit, disciplinæ militaris Sparteolorum Romæ, quorum cohortes in tutelam vrbis, cum hamis & cum aquâ vigilias curare consueuerunt vicinis. Corrigendum in fine huius Scholij, curare consueuerunt vicibus: & quod ad Sparteolos, ipsa vox in Tertulliani Apologetico, eodem sensu.

76. INVALIDVS SENECTA.] Vocem Rodolphus addit, senectâ sensuque. valde appositè, modò è libris.

77. OFFENSARVM OPERTA.] Ita Farnesianus, probâ & solempni Tacito dictione. Alij, opera.

78. NE VICTOS QUIDEM.] Varia emendatio vel crux potius adhibita huic loco. Vertranus legit, Ne victor quidem laturus. Beatus: Ne victum quidem laturus. Mihi sana lectio est, sana sententia. Si Vespasianus, inquebant, tam alto animo est ut rectis oculis æmulum quondam imperij possit adspicere: tamen id ista ipsa victæ partes ferent numquam, qui miseratione olim Principis, ad ultionem & res nouas accingentur. Atque huic sententiæ aptè subnexum, Ita periculum ex misericordia.

79. ÆMVLATV REDITVRAM.] Censeo nos aptè restituisse: etsi in libris, æmulatore redituram. Budensis aliquid inuit, qui æmulatore daturam præferebat. Tacitus alibi: & ne æmulatus in vrbe ageret, prouinciæ Lusitaniæ præficitur.

80. VITELLII CLIENS, CVM VITELLIVS.] Postrema ea verba, cum Vit. col. Cl. foret, glossulam sapere videantur, ad subsequentiâ verba, Quin ut censuram patris. Fero tamen.

81. HONORES DECERET.] Rectè: & capio. In Romanâ tamen editione honores degeret. ex quâ (si quid

Accingeretur. per stare militem, superesse studia populi. Denique nihil atrocius euenturum, quam in quod sponte ruant. moriendum victis, moriendum deditis. id solum referre, nouissimum spiritum per ludibrium & contumelias effundant, an per virtutem. Surdæ ad fortia consilia Vitellio aures. Obruebatur animus miseratione curaque, ne pertinacibus armis, minus placabilem victorem relinqueret coniugi ac liberis. Erat illi & fessa ætate parens, quæ tamen paucis antè diebus opportunâ morte excidium domus præuenit. nihil principatu filij assecuta, nisi luctum & bonam famam. xv. Kal. Ianu. auditiâ defectione legionis cohortiumque, quæ se Narniæ dediderant, pullo amictu palatio degreditur, mœstâ circum familiâ. Simul ferebatur lecticulâ paruulus filius, velut in funebrem pompam. Voces populi blandæ & intempestiuæ; miles minaci silentio. Nec quisquam adeo rerum humanarum immemor, quem non commoueret illa facies, Romanum Principem, & generis humani paullò antè dominum, relicta fortunæ suæ sede, per populum, per urbem, exire de imperio. Nihil tale viderant, nihil audierant. Repentina vis dictatorem Cæsarem oppresserat, occultæ Caium insidiæ. nox & ignotum rus, fugam Neronis absconderant. Piso & Galba, tamquam in acie cecidère. in suâ concione Vitellius, inter suos milites, prospectantibus etiam feminis, pauca & præsentis mœstitiæ congruentia locutus: *Cedere se pacis & Reip. causâ: retinerent tantum memoriam sui, fratremque, & coniugem, & innoxiam liberorum ætatem miserarentur.* Simul filium protendens, modò singulis, modò vniuersis commendans, postremò fletu præpediente, assistenti consuli (Cæcilius Simplex erat) exsolutum à latere pugionem, velut ius necis vitæque ciuium, reddebat. Aspernante consule, reclamantibus qui in concione adstiterant, vt in æde Concordiæ positurus insignia imperij, domumque fratris petiturus, discessit. Maior hic clamor obsilentium penatibus priuatis, in palatium vocantium. interclusum aliud iter, idque solum quod in sacram viam pergeret, patebat. Tum consilij inops, in palatium rediit. Præuenerat rumor, eiurari ab eo imperium. Scripseratque Flavius Sabinus cohortium tribunis, vt militem cohiberent. Igitur tamquam omnis Resp. in Vespasiani sinum cecidisset, primores senatus, & plerique equestris ordinis, omnisque miles vrbæ, & vigiles, domum Flauij Sabini compleuère. Illuc de studiis vulgi, & minis Germanicarum cohortium affertur. Longius iam progressus erat, quam vt regredi posset: & suo quisque metu, ne dissectos, eoque minus validos, Vitelliani confectarentur, contantem in arma impellebant. Sed quod in eiusmodi rebus accidit, consilium ab omnibus datum est, periculum pauci sumere. Circa lacum Fundani, descendentes qui Sabinum comitabantur armatis, occurrunt promptissimi Vitellianorum. Modicum ibi prælium, improviso tumultu, sed prosperum Vitellianis fuit. Sabinus, re trepidâ, quod turissimum è presentibus, arcem Capitolij infedit mixto milite, & quibusdam senatorum equitumque: quorum nomina tradere haut promptum est, quoniam victore Vespasiano, multi id meritum erga partes simulauère. Subierunt obsidium etiam feminæ: inter quas maxime insignis, Verulana Gracilia, neque liberos, neque propinquos, sed bellum secuta. Vitellianus miles, custodia secordi clausos circumdedit, eoque concubiâ nocte, suos liberos Sabinus, & Domitianum fratris filium, ⁸² in Capitolium acciuit. At Sabinus, misso per neglecta ad Flauianos duces nuntio, qui circumferri ipsos, & nisi subueniretur, ardas res nuntiaret; noctem adeo quietam egit, vt digredi sine noxâ potuerit. Quippe milites Vitellij aduersus pericula ferox, laboribus & vigiliis parum intentus erat. Et hibernus imber repente fusus, oculos auresque impediabat. Luce primâ Sabinus, antequam inuicem hostilia cœptarent, Cornelium Martialem è primipilaribus, ad Vitellium misit, cum mandatis & questu, quòd pacta turbarentur. *Simulationem prorsus & imaginem deponendi imperij fuisse, ad decipiendos tot illustres viros Cur enim è rostris, fratris domum imminente foro, & irritandis hominum oculis, quam Auentinum & penates uxoris petisset? Ita priuato,*

Cap. 67.
Naturâ g-
nauum &
degenerem.
Mater eius
obit.

Cap. 68.
Ipe princi-
patu abisti-
rit.

Concionem
habet.
Abiecit se
gerit.

Populus &
miles in sede
eum resti-
tuunt.

Cap. 69.
Sabinus in-
tereâ Remp.
susceperat.

Præliatur
cum Vitel-
lianis:
Pellitur
Capitolium
occupat.

Obsidetur.

Cap. 70.
Mittit ad
Vitellium
expostula-
tum.

Bconderant. Piso & Galba, tamquam in acie cecidère. in suâ concione Vitellius, inter suos milites, prospectantibus etiam feminis, pauca & præsentis mœstitiæ congruentia locutus: *Cedere se pacis & Reip. causâ: retinerent tantum memoriam sui, fratremque, & coniugem, & innoxiam liberorum ætatem miserarentur.* Simul filium protendens, modò singulis, modò vniuersis commendans, postremò fletu præpediente, assistenti consuli (Cæcilius Simplex erat) exsolutum à latere pugionem, velut ius necis vitæque ciuium, reddebat. Aspernante consule, reclamantibus qui in concione adstiterant, vt in æde Concordiæ positurus insignia imperij, domumque fratris petiturus, discessit. Maior hic clamor obsilentium penatibus priuatis, in palatium vocantium. interclusum aliud iter, idque solum quod in sacram viam pergeret, patebat. Tum consilij inops, in palatium rediit. Præuenerat rumor, eiurari ab eo imperium. Scripseratque Flavius Sabinus cohortium tribunis, vt militem cohiberent. Igitur tamquam omnis Resp. in Vespasiani sinum cecidisset, primores senatus, & plerique equestris ordinis, omnisque miles vrbæ, & vigiles, domum Flauij Sabini compleuère. Illuc de studiis vulgi, & minis Germanicarum cohortium affertur. Longius iam progressus erat, quam vt regredi posset: & suo quisque metu, ne dissectos, eoque minus validos, Vitelliani confectarentur, contantem in arma impellebant. Sed quod in eiusmodi rebus accidit, consilium ab omnibus datum est, periculum pauci sumere. Circa lacum Fundani, descendentes qui Sabinum comitabantur armatis, occurrunt promptissimi Vitellianorum. Modicum ibi prælium, improviso tumultu, sed prosperum Vitellianis fuit. Sabinus, re trepidâ, quod turissimum è presentibus, arcem Capitolij infedit mixto milite, & quibusdam senatorum equitumque: quorum nomina tradere haut promptum est, quoniam victore Vespasiano, multi id meritum erga partes simulauère. Subierunt obsidium etiam feminæ: inter quas maxime insignis, Verulana Gracilia, neque liberos, neque propinquos, sed bellum secuta. Vitellianus miles, custodia secordi clausos circumdedit, eoque concubiâ nocte, suos liberos Sabinus, & Domitianum fratris filium, ⁸² in Capitolium acciuit. At Sabinus, misso per neglecta ad Flauianos duces nuntio, qui circumferri ipsos, & nisi subueniretur, ardas res nuntiaret; noctem adeo quietam egit, vt digredi sine noxâ potuerit. Quippe milites Vitellij aduersus pericula ferox, laboribus & vigiliis parum intentus erat. Et hibernus imber repente fusus, oculos auresque impediabat. Luce primâ Sabinus, antequam inuicem hostilia cœptarent, Cornelium Martialem è primipilaribus, ad Vitellium misit, cum mandatis & questu, quòd pacta turbarentur. *Simulationem prorsus & imaginem deponendi imperij fuisse, ad decipiendos tot illustres viros Cur enim è rostris, fratris domum imminente foro, & irritandis hominum oculis, quam Auentinum & penates uxoris petisset? Ita priuato,*

Dtas res nuntiaret; noctem adeo quietam egit, vt digredi sine noxâ potuerit. Quippe milites Vitellij aduersus pericula ferox, laboribus & vigiliis parum intentus erat. Et hibernus imber repente fusus, oculos auresque impediabat. Luce primâ Sabinus, antequam inuicem hostilia cœptarent, Cornelium Martialem è primipilaribus, ad Vitellium misit, cum mandatis & questu, quòd pacta turbarentur. *Simulationem prorsus & imaginem deponendi imperij fuisse, ad decipiendos tot illustres viros Cur enim è rostris, fratris domum imminente foro, & irritandis hominum oculis, quam Auentinum & penates uxoris petisset? Ita priuato,*

(si quid mutandum est) fecerim, tegeter. Rodolphus enim longius abire à scripto videtur, qui reponit, negligeret. ⁸² *IN CAPITOLIUM.* He due voces à glossographo fortasse. certè in Capitolium eos accitos, sine mentione illo nimis clarum.

privato, & omnem principatus speciem vitanti, conuenisse. Contra, Vitellium in palatium, in ipsam imperij arcem regressum. Inde armatum agmen emissum, stratam innocentium cædibus celeberrimam orbis partem. ne Capitolio quidem abstineri. Togatum nempe se, & unum è senatoribus, dum inter Vespasianum ac Vitellium præliis legionum, captiuitatibus urbium, deditioibus cohortium iudicatur. Iam Hispanis, Germanisque, & Britannia, descendentibus, fratrem Vespasiani mansisse in fide, donec vltro ad conditiones vocaretur. Pacem & concordiam victis vitia; victoribus tantum pulchra esse. Si conuentionis pœniteat, non se, quem perfidia deceperit, ferro peteret, non filium Vespasiani vix puberem. quantum occisis vno sene & vno iuvene profici? Iret obuiam legionibus, de summâ rerum illic certaret: cetera secundum euentum prælij cessura. Trepidus ad hæc Vitellius, pauca purgandi sui causâ respondit, culpam in militem conferens, cuius nimio ardori imparem esse modestiam suam. Et monuit Martialem, vt per secretam ædium partem occultè abiret, ne à militibus internuntius inuisæ pacis interficeretur. Ipse neque iubendi neque vitandi potens, non iam imperator, sed tantum belli causa erat.

Ille se purgat, milites culpat.

Cap. 71.
Capitolium opugnatur.

Vix dum regresso in Capitolium Martiale, furens miles aderat, nullo duce, sibi quisque auctor: cito agmine, forum & imminenti foro templa præteruerti, erigunt aciem per aduersum collem, vsque ad primas Capitolinæ arcis fores. Erant antiquitus porticus in latere cliui, dextrâ subeuntibus. In quarum tectum egressi, faxis tegulisque Vitellianos deturbabant. neque illis manus nisi gladiis armata; & arcessere tormenta, aut missilia tela, longum videbatur. Faces in prominentem porticum iccere, & sequebantur ignem. ambustasque Capitolij fores penetrassent, ni Sabinus reuulsas vndique statuas, decora maiorum, in ipso aditu vice muri obiecisset. Tum diuersos Capitolij aditus inuadunt, iuxta lucum asyli, & quâ Tarpeia rupes centum gradibus aditur. Improvisa vtraque vis. propior atque acrior per asylum ingruerat. Nec sisti poterant, scandentes per coniuncta ædificia: quæ, vt in multâ pace, in altum edita, solum Capitolij æquabant. Hic ambigitur, ignem tectis oppugnatores iniecerint, an obsessi, quæ crebrior fama est, quò nitentes ac progressos depellerent. Inde lapsus ignis in porticus, appositas ædibus. mox sustinentes fastigium Aquilæ, vetere ligno, traxere flammam, alueruntque.

Incenditur.

Cap. 72.
Quærela sum per co.

Sic Capitolium, clausis foribus, indefensum & indireptum, conflagrauit. Id facinus post conditam urbem luctuosissimum fœdissimumque Pop. Rom. accidit, nullo externo hoste, propitiis, si per mores nostros liceret, deis. Sedem Iouis optimi maximi, auspiciatò à maioribus pignus imperij conditam, quam non Porsena dedita vrbe, neque Galli captâ, temerare potuissent, furore Principum excindi? Arserat & antè Capitolium civili bello, sed fraude priuatâ. Nunc palam obsessum, palam incensum. quibus armorum causis, quo tantæ cladis pretio pro patriâ bellauimus? Vouerat Tarquinius Priscus rex, bello Sabino; ieceratque fundamenta, spe magis futuræ magnitudinis, quam quò modicæ adhuc Pop. Rom. res sufficerent. Mox Seruius Tullius, sociorum studio; deinde Tarquinius Superbus, captâ Suesâ Pometiâ, hostium spoliis extruxere. Sed gloria operis, libertati reseruata. Pulsis regibus, Horatius Puluillus iterum consul dedicauit, eâ magnificentiâ, quam immensæ postea Pop. Rom. opes ornarent potius,

Quis condiderit.

Auxerit.

83. PORTICVS IN LATERE.] Dionysius lib. iv. Frons eius meridiem spectans, porticum habet, cum triplici columnarum ordine: in lateribus ordo duplex est.

84. DEXTRA SUBEUNTIBVS.] An, dextrâ subeuntibus? atque ita, vt disco, Florentinus.

85. IGNEM OPPVGNATORES.] Hoc quidem ambigi potest: at non quod Philostratus incuriosè scribit libro v. Domitianum obsedis Vitellianos in Capitolio, atque illos clanculum fugientes templum incendisse. Ille dixit, qui perperam multa alia: classicus nemo scripsit.

86. SVSTINENTES FASTIGIVM AQVILÆ.] Gra-

ci etiam eâ mente à τὸν dicunt. Hesychius: Ἀετός, κ. δεσπότης, καὶ τὸ ἐπὶ τῷ γείσῳ κυμάνων. Pausanias aliquoties usurpat, vt lib. x. τὰ δὲ ἐν τοῖς ἀετοῖς ἔστιν Ἀπτεμύς, καὶ Ἀπτεῶς, καὶ Ἀπτεῶδων. Lib. v. Ἴψος μὲν δὲ ἄνθρωπος ἐστὶν ὁ ἀετὸν ἀνῆκον εἶναι οἱ οὐκ ἔχοντες καὶ ἔχοντες. Nisi fallor, ista ipse aquila, γείσῳ ὀδὲ Polluci dicuntur.

87. TEMERARE POTVISSENT.] Ita Farnesianus, melius certè, quam, tenere, quod obtinuit. Pollutio enim ista ad locum sacrum refertur.

88. QVO TANTÆ CLADIS.] Aeger mihi locus olim visus, nunc in sanitate esse. Sententia: ne pro patriâ quidem olim tantâ clade pugnatum; nedum pro ambitione priuatâ, aut contra patriam.

89. CCCCXV.

A tiis, quàm auferent. Iisdem rursus vestigiis situm est, postquam interfecto ⁸⁹ cccc xv. annorum spatio L. Scipione, C. Norbano Coss. flagrauerat. Curam victor Sulla suscepit, neque tamen dedicauit. hoc solum ⁹⁰ felicitati eius negatum. ⁹¹ Lutatij Catuli nomen, inter tanta * Caesarum opera, usque ad Vitellium mansit. ⁹² Ea tunc aedes cremabatur. Sed plus pauoris obsessis, quàm obessoribus intulit. Quippe Vitellianus miles, neque astu, neque constantiâ, inter dubia indigebat. Ex diuerso, trepidus miles, dux segnis, & veluti captus animi, non linguâ, non auribus competere, neque alienis consiliis regi, neque sua expedire. huc illuc clamoribus hostium circumagi. quæ iusserat verare, quæ veterat iubere. Mox quod in perditis rebus accidit, omnes præcipere, nemo exsequi. postremò abiectis armis, fugam & fallendi artes circumspectabant. Irrumpunt Vitelliani, & cuncta sanguine, ferro, flammisque miscent. Pauci militarium virorum, inter quos maximè insignes, Cornelius Martialis, Æmilius Pacensis, Casperius Niger, Didius Scæua, pugnam ausi obtruncantur. Flauium Sabinum incertum, neque fugam ceptantem, circumfistunt, & Quinctium Atticum contulem, umbrâ honoris & suâmet

Reparauit.

* Flor. tot
Cap. 73.

Torpore Sabin.

Consul Atticus.

Multi elapsi.

B vanitate monstratum, quod edicta in populum pro Vespasiano magnifica, probrosa aduersus Vitellium iecerat. Ceteri per varios casus elapsi, quidam seruili habitu, alij fide clientium coniecti, & inter sarcinas abditi. Fuere, qui excepto Vitellianorum signo, quo inter se noscebantur, vtrò rogitantes respondentese, audaciam pro latebrâ haberent. Domitianus, primâ irruptione apud ædituum occultatus, sollertiâ liberti, lineo amictu turbæ sacricolatium ⁹³ immixtus ignarusque, apud Cornelium Primum paternum clientem, iuxta Velabrum, delituit. Ac potente rerum patre, disiecto æditui contubernio, modicum sacellum IOVI CONSERVATORI, aramque posuit, casusque suos in marmore expressit. Mox imperium adeptus, IOVI CVSTODI templum ingens, seque in sinu dei sacrauit. Sabinus & Atticus onerati catenis, & ad Vitellium ducti, nequam infesto sermone vultuque excipiuntur, frementibus, qui ius cædis, & præmia nauaræ operæ, petebant. Clamore à proximis orto, sordida pars plebis supplicium Sabini

Cap. 74.
Inter quos
Domitianus.Qui latebram suam
pascen sacravit.

C exposcit, minas adulationesque miscet. Stantem pro gradibus palatij Vitellium, & preces parantem, peruicere vt absisteret. Tum confossum conlaceratumque, & abscisso capite truncum corpus Sabini, in Gemonias trahunt. Hic exitus viri haut sanè spernendi.

Sabinus confoditur.

Cap. 75.

Quinque & xxx. stipendia in Repub. fecerat, domi militiaeque clarus. Innocentiam iustitiamque eius, non argueres: sermonis nimius erat. Id vnum septem annis, quibus Mæsiam, duodecim, quibus præfecturam vrbis obtinuit, calumniatus est rumor. in fine vitæ, alij segnem, multi moderatum, & ciuium sanguinis parcum credidère. Quod inter omnes constiterit, ante principatum Vespasiani, decus domus penes Sabinum erat. Cædem eius lætam fuisse Muciano accepimus. Ferebant plerique etiam paci consultum, diremtâ æmulatione inter duos, quorum alter se fratrem Imperatoris, alter consortem imperij cogitaret. Sed Vitellius consulis supplicium poscenti populo restitit, placatus ac velut vicem reddens, quod interrogantibus quis Capitolium incendisset, se reum Atticus obtulerat. Eaque confessione, siue aptum tempori mendacium fuit, inuidiam crimenque agnouisse, & à partibus Vitellij amolitus videbatur. Iisdem diebus L. Vitellius,

Atticus sciens
nientibus
eripitur.

Cap. 76.

Tarracina
obsessa.

D positus apud Feroniam castris, excidio Tarracinae imminebat: clausis illic gladiatoribus remigibusque, qui non egredi mœnia, neque periculum in aperto audebant. Præerat, vt supra memorauimus, Iulianus gladiatoribus, Apollinaris remigibus, lasciuiâ secordiaque gladiatorum magis, quàm ducum similes. Non vigilias agere, non intuta incenium firma-

Quam gladiatores
igniter custodia
diunt.

89. CCCCXV. ANNORVM.] Ratio temporum euincit scrib. CCCCXXV. Ad Fastos.

90. FELICITATI EIVS NEGATVM.] Sulla ipsius dictum hoc est, quò Tacitus allusit. Plinius libro VII. cap. XLIII. Hoc tamen nempe felicitati suæ defuisse confessus est, quòd Capitolium non dedicauisset.

91. LV TATHI CATVLI NOMEN.] Fallit nos er-

go, aut falsus ipse Dio, qui adseuerat inter alios honores datum Cesari, vt nomen eius Capitolio inscriberetur, deleto Catuli. idq; eum recepisse. Quod ex hoc loco omnino non potest.

92. IMMIXTVS IGNARVSQVE.] Ita Vatic. quod germanum iudicauit, non ignoratūque. Nouit as quedam in eâ voce est, quam Sallustio debet: More humanæ cupidinis ignara visundi. id valet, ignota.

Cap. 77.
Proditur à
seruo.

Iulianus oc-
cisus.
Famina vi-
viliter lasci-
nis.

L. Vitellij
ingenium.

Cap. 78.
Flauiani
Saturnalia
agitant.
Causa eius
mora.

Mox omnes
properant ad
urbem.

Cap. 79.

Equites eo-
rum uisiti.

Cap. 80.
Plebs pro Vi-
tello se ar-
mat.

firmare, noctu dicque fluxi, & amœna litorum personantes, in ministerium luxus disper- A
sis militibus, de bello tantum inter conuiuia loquebantur. Paucos ante dies, discesserat
Apinius Tiro: donisque ac pecuniis acerbe per municipia conquirendis, plus inuidiæ
quàm virium partibus addebat. Interim ad L. Vitellium seruus Verginij Capitonis per-
fugit, pollicitusque si præsidium acciperet, vacuum arcem furtim traditurum, multâ no-
cte cohortes expeditas summis montium iugis, super caput hostium sistit. inde miles
ad cædem magis, quàm ad pugnam decurrit. sternunt inermes, aut arma capientes, &
quosdam somno excitos, cum tenebris, pauore, sonitu tubarum, clamore hostili turba-
rentur. pauci gladiatorum resistentes, neque inulti cecidere. Ceteri ad naues ruebant,
vbi cuncta pari formidine implicabantur, permixtis paganis, quos nullo discrimine Vi-
telliani trucidabant. Sex liburnicæ inter primum tumultum euasere, in quibus præfectus
classis Apollinaris: 93 reliquas in litore captas, aut nimio ruentium onere pressas, mare
hausit. Iulianus ad L. Vitellium perductus, & verberibus scædatus, in ore eius iugulatur.
Fuere, qui uxorem L. Vitellij Triariam inceserunt, tamquam gladio militari cincta, in-
ter luctum cladesque expugnatae Tarracinæ, superbe sæueque egisset. Ipse lauream pro- B
sperè gesta rei, ad fratrem misit: percontatus, statim regredi se, an perdomanda Cam-
paniæ insistere iuberet. Quod salutare non modò partibus Vespasiani, sed Reipub. fuit.
nam si recens victoriâ miles, & super insitam peruicaciam secundis ferox, Romam con-
tendisset, haut parua mole certatum, nec sine exitio urbis foret. quippe L. Vitellio, quam-
uis infami, inerat industria: nec virtutibus, ut boni, sed quomodo pessimus quisque, vi-
tiis valebat. Dum hæc in partibus Vitellij geruntur, digressus Narniâ Vespasiani exer-
citus, festos Saturni dies, Ottricoli per otium agitabat. Causa tam prauæ moræ, ut Mu-
cianum opperirentur. Nec defuere qui Antonium suspicionibus arguerent, tamquam
dolo contantem, post secretas Vitellij epistolas, quibus consulatum & nubilem filiam,
& dotales opes, pretium prodicionis, offerebat. Alij, ficta hæc, & in gratiam Muciani com-
posita. Quidam, omnium id ducum consilium fuisse, ostentare potius urbi bellum, quàm
inferre: quando validissimæ cohortes à Vitellio desciuissent, & abscissis omnibus præsi-
diis, cessurus imperio videbatur. Sed cuncta festinatione, deinde ignauia Sabini corru-
pta: qui sumtis temerè armis, munitissimam Capitolij arcem, & ne magnis quidem exer- C
citibus inexpugnabilem, aduersus tris cohortes tueri nequisset. Haut facile quis vni assi-
gnauerit culpam, quæ omnium fuit. nam & Mucianus, ambiguus epistolis, victores mo-
rabatur; & Antonius, præpostero obsequio, vel 94 dum tegeter inuidiam, crimen meruit:
ceterique duces, 95 dum peractum bellum putant, finem eius insigniuere. Ne Petilius
quidem Cerialis, cum mille equitibus præmissus, ut transuersis itineribus per agrum
Sabinum, Salariâ viâ urbem introiret, satis maturauerat: donec obsessi Capitolij fama
cunctos simul exciret. Antonius per Flaminiam ad Saxa rubra, multo iam noctis, serum
auxilium venit. Illic interfectum Sabinum, conflagrasse Capitolium, tremere urbem,
mæsta omnia accepit. plebem quoque & seruitia pro Vitellio armari, nuntiabatur. Et
Petilio Ceriali equestre prælium aduersum fuerat. namque incautum, & tamquam ad
victos ruentem, Vitelliani interiectus equiti pedes excepere. pugnatum haut 96 procul
vrbe, inter ædificia hortosque, & anfractus viarum. quæ gnara Vitellianis, incomperta D
hostibus, metum fecerant. neque omnis eques concors, adiunctis quibusdam, qui nuper
apud Narniam dediti, fortunam partium speculabantur. capitur præfectus alæ, Tul-
lius Flauianus. ceteri scædâ fugâ consternantur, non vltra Fidenas secutis victoribus. Eo
successu studia populi aucta. Vulgus urbanum arma cepit. Paucis scuta militaria. plu-
res,

93. RELIQUAS IN LITORE CAPTAS.] Couarru-
uia codex, reliquæ in litore captæ. quod verius.

94. DVM TEGERET INVIDIAM.] Ne vnus ipse
omnia velle & facere videretur, eoque cunctatus. Sed
placet magis Pichena lectio ex scripturâ Flor. dum
regerit. Nimirum inuidiam ipse in Mucianum retor-
quet: inuidiam, inquam, eius culpâ & consilio Capi-

tolium exustum. Cur enim moratus est, aut inhibuit?
At in crimine tamen Antonius, nec parere in tantâ
necessitate debebat.

95. DVM PERACTVM.] Romanus, patratum
bellum. probè.

96. PROCVL VRBE.] Hispanus, urbem,
verè.

Ares, raptis quod cuique obuium telis, signum pugnae exposcunt. Agit grates Vitellius, & ad tuendam urbem prorumpere iubet. Mox vocato senatu, diliguntur legati ad exercitus, ut praetexto Reipub. concordiam pacemque suaderent. Varia legatorum fors fuit. Qui Petilio Ceriali occurrerunt, extremum discrimen adiere, aspernante milite conditiones pacis. ⁹⁷ Vulneratur praetor Arulenus Rusticus. auxit inundiam, super violatum legati praetorisque nomen, propria dignatio viri. Palantur comites. occiditur proximus lictor, dimouere turbam ausus. & ni dato a duce praesidio defensi forent, sacrum etiam inter exteras gentes legatorum ius, ante ipsa patriae moenia, civilis rabies usque in exitium temerasset. Aequioribus animis accepti sunt, qui ad Antonium venerant, non quia modestior miles, sed duci plus auctoritatis. Miscuerat se legatis Musonius Rufus

Legati de pace missi. Sed fortiter excepti.

Cap. 81. Musonij in fortuna sapientia.

BObuia fuere & virgines Vestales, cum epistolis Vitellij ad Antonium scriptis. Eximi supremo certamini vnum diem postulabant. si moram interiecissent, facilius omnia conuentura. Virgines cum honore dimissae. Vitellio rescriptum, Sabini caede, & incendio Capitolij, ⁹⁸ diremta belli commercia. Tentauit tamen Antonius vocatas ad concionem legiones mitigare, ut castris iuxta pontem Miluium positis, postera die urbem ingrederentur. Ratio contandi, ne asperatus praetorio miles, non populo, non senatui, ne templis quidem ac delubris deorum consuleret. Sed omnem prolationem, ut inimicam victoriae, suspectabant. Simul fulgentia per colles vexilla, quamquam imbellis populus sequeretur, speciem hostilis exercitus fecerant. Tripartito agmine, pars ut astiterat Flaminia via, pars iuxta ripam Tiberis incessit, tertium agmen per Salariam Collinae portae propinquabat. plebs, inuectis equitibus fusa. Miles Vitellianus, trinis & ipse praesidiis occurrit. Praetoria ante urbem multa, & varia: sed Flauianis consilio ducum praestantibus, saepius prospera. Ij tantum conflictati sunt, qui in partem sinistram urbis ad Sallustianos hortos, per angusta & lubrica viarum flexerant. Superstantes maceris hortorum Vitelliani, ad serum usque dici, saxi pilisque subeuntes arcebant. donec ab equitibus, qui portam Collinam irruerant, circumuenirentur. Concurrere & in campo Martio infestae acies. Pro Flauianis fortuna, & parva toties victoria. Vitelliani desperatione solam ruebant. & quamquam pulsi, rursus in urbe congregabantur. Aderat pugnantibus spectator populus, utque in ludicro certamine, hos modo, rursus illos clamore & plausu fouebat: quoties pars altera inclinasset, abditos in tabernis, aut si quam in domum perfugerant, erui iugularique postulantibus, parte maior praedae potiebantur. Nam milite ad sanguinem & caedes obuerso, spolia in vulgus cedebant. Saeva ac deformis urbe tota facies. alibi praetoria & vulnera, alibi balneae popinaeque. Simul cruor & strues corporum. iuxta scorta, & scortis similes: quantum in luxurioso otio libidinum, quidquid in acerbissima captiuitate scelerum: prorsus, ut eandem ciuitatem, & furere crederes, & lasciuire. Confluxerant ante armati exercitus in urbe, bis L. Sullam, semel Cinnam, victoribus, nec tunc minus crudelitatis. nunc inhumana securitas, & ne minimo quidem temporis, voluptates intermissae, velut festis diebus id quoque gaudium accederet, exultabant, fruebantur: nullam partium curam, malis publicis laeti. Plurimum molis in oppugnatione castrorum fuit, quae acerrimus quisque ut nouissimam spem retinebant. Eo intentius victores, praecipuo veterum cohortium studio, cuncta validissimarum urbium excidiis reperta, simul admouent, testudinem, tormenta, aggeres, facesque: quidquid tot

Vestales a Vitellio missae.

Cap. 82.

Sed miles mora impatientis. Triplici agmine urbem aduenit.

Occurritur:

Sed Flauiani vincunt.

Cstianos hortos, per angusta & lubrica viarum flexerant. Superstantes maceris hortorum Vitelliani, ad serum usque dici, saxi pilisque subeuntes arcebant. donec ab equitibus, qui portam Collinam irruerant, circumuenirentur. Concurrere & in campo Martio infestae acies. Pro Flauianis fortuna, & parua toties victoria. Vitelliani desperatione solam ruebant. & quamquam pulsi, rursus in urbe congregabantur. Aderat pugnantibus spectator populus, utque in ludicro certamine, hos modo, rursus illos clamore & plausu fouebat: quoties pars altera inclinasset, abditos in tabernis, aut si quam in domum perfugerant, erui iugularique postulantibus, parte maior praedae potiebantur. Nam milite ad sanguinem & caedes obuerso, spolia in vulgus cedebant. Saeva ac deformis urbe tota facies. alibi praetoria & vulnera, alibi balneae popinaeque. Simul cruor & strues corporum. iuxta scorta, & scortis similes: quantum in luxurioso otio libidinum, quidquid in acerbissima captiuitate scelerum: prorsus, ut eandem ciuitatem, & furere crederes, & lasciuire. Confluxerant ante armati exercitus in urbe, bis L. Sullam, semel Cinnam, victoribus, nec tunc minus crudelitatis. nunc inhumana securitas, & ne minimo quidem temporis, voluptates intermissae, velut festis diebus id quoque gaudium accederet, exultabant, fruebantur: nullam partium curam, malis publicis laeti. Plurimum molis in oppugnatione castrorum fuit, quae acerrimus quisque ut nouissimam spem retinebant. Eo intentius victores, praecipuo veterum cohortium studio, cuncta validissimarum urbium excidiis reperta, simul admouent, testudinem, tormenta, aggeres, facesque: quidquid tot

Instauratum in campo Martio praetorium: Sed pari fortuna:

Cap. 83. Vulgo, abditu Plebs leuitas & sanitas. Misera Roma facies.

Dbus, nec tunc minus crudelitatis. nunc inhumana securitas, & ne minimo quidem temporis, voluptates intermissae, velut festis diebus id quoque gaudium accederet, exultabant, fruebantur: nullam partium curam, malis publicis laeti. Plurimum molis in oppugnatione castrorum fuit, quae acerrimus quisque ut nouissimam spem retinebant. Eo intentius victores, praecipuo veterum cohortium studio, cuncta validissimarum urbium excidiis reperta, simul admouent, testudinem, tormenta, aggeres, facesque: quidquid tot

Cap. 84. Castra praetoria oppugnata.

pra-

97. VULNERATUR PRAETOR.] Haud aliunde lucem Plinio, sine Regulo potius dederis apud Plinium, lib. I. epist. V. Rustici Aruleni periculum fouerat, exultauerat morte, adeo ut librum recitaret ederetque, in quo Rusticum infectatur, atque etiam Stoicorum Simiam appellat. Adicit, Vitelliana ci-

atricis stigmatum. Agnoscis Reguli eloquentiam. Hoc cicatricis Vitelliana conuictum, est a vulnere, quod nunc accepit.

98. DIREMTA BELLII COMMERCIA.] Quid clarius? Corrector tamen aduenit, diremta bellico commercia.

præliis laboris ac periculi hausissent, opere illo consummati clamitantes. Urbem sena- A
tui ac pop. Rom. templa diis reddita; proprium esse militis decus, in castris illam pa-
triam, illos penates. ni statim recipiantur, noctem in armis agendam. Contra Vitelliani,
quamquam numero fatoque dispares, inquietare victoriam, morari pacem, domos araf-
que cruore fœdare, suprema victis solatia complectebantur. Multi semianimes, super-
tutes & propugnacula incenium, exspirauere. Conuulsis portis, reliquis globus obtulit
se victoribus: & cecidère omnes contrariis vulneribus, versi in hostem. Ea cura etiam
morientibus decõri exitus fuit. Vitellius captâ vrbe,⁹⁹ per auersam palatij partem, Auen-
tinum in domum vxoris fellulâ defertur: vt si diem latebrâ vitauisset, Tarracina ad
cohortes fratremque perfugeret. Dein mobilitate ingenij, & quæ natura patris est,
cum omnia metuenti, præsentia maximè displicerent, in palatium regreditur, vastum
desertumque: dilapsis etiam infimis seruitiorum, aut occursum eius declinantibus.
Latens capi-¹⁰⁰ Terret solitudo, & tacentes loci. tentat clausa, inhorrescit vacuis. fessusque misero er-
rore, & pudendâ latebrâ semet occultans, ab Iulio Placido tribuno cohortis protrahitur.
Ad necem
ducitur. Vincitæ ponè tergum manus. laniatâ veste, fœdum spectaculum ducebatur, multis in-
crepantibus, nullo illacrymante. deformitas exitus misericordiam abstulerat. Obuius è
Germanicis militibus Vitellium infesto ictu, per iram, vel quo maturus ludibriis exi-
meret, an tribunum appetierit, in incerto fuit: aurem tribuni amputauit, ac statim con-
fossus est. Vitellium infestis mucronibus coactum, modò erigere os & offerre contume-
liis, nunc cadentes statuas suas, plerumque rostra, & Galbæ occisi locum contueri, po-
stremò ad Gemonias, vbi corpus Flauij Sabini iacuerat, propulere. Vox vna non dege-
neris animi excepta, cum tribuno insultanti, se tamen Imperatorem eius fuisse respon-
dit. Ac deinde ingestis vulneribus, concidit. Et vulgus eadem prauitate insectabatur in-
terfectum, quâ fouerat viuentem. Pater illi L. Vitellius. septimum & quinquagesimum
ætatis annum explebat. consulatum, sacerdotia, nomen locumque inter primores, nullâ
suâ industriâ, sed cuncta patris claritudine adeptus. Principatum ei detulere, qui ipsum
non nouerant. Studia exercitus, rarò cuiquam bonis artibus quæsita perinde affuere,
quàm huic per ignauiam. Inerat tamen simplicitas ac liberalitas: quæ, ni adsit modus,
in exitium vertuntur. Amicitias dum magnitudine munerum,¹⁰¹ non constantiâ mo-
rum continere putat, meruit magis quàm habuit. * Reip. haud dubiè intererat, Vitel-
lium vinci. Sed¹⁰² imputare perfidiam non possunt, qui Vitellium Vespasiano prodidè-
re, cum à Galbâ descinissent. ¹⁰³ Præcipiti in occasum die, ob pauorem magistratum
senatorumque, qui dilapsi ex vrbe, aut per domos clientium semet occultabant, voca-
ri senatus non potuit. Domitianum, postquam nihil hostile metuebatur, ad duces par-
tium progressum, & Cæsarem consalutatam, miles frequens, vtque erat in armis, in pa-
ternos penates deduxit.

Strenuè pro-
pugnata.

Sed deo in-
suro.

Cap. 85.
Vitellius pa-
latium desce-
dit:

Iterum repe-
dit.

Latens capi-
tur.

Ad necem
ducitur.

Vox supra
eius indolem.

Cap. 86.
Vita, & mo-
res.

* Absit en-
vox à vul-
gatis: nepo-
sui è Vat.

Domitianus
Cæsar salu-
tatus.

99. PER AVERSAM PALATII PARTEM.] Ro-
man. portam. quod præfero: aut potius utraque vo-
ce spretâ, per auersa palatij. Sæpè ita noster loquitur.
nemq; Velleius: Antonius per auersa castrorum,
proruto vallo, receptus est.

100. TERRET SOLITUDO, ET TACENTES LO-
CI.] Virgilius arcanum hunc natura nostra motum
pariter effert:

Horror vbiq; animos, atque ipsa silentia ter-
rent.

101. NON CONSTANTIA MORVM.] Egregium

dogma: etsi quis hac notet? millena sunt. Sed in con-
stantiâ aliquis hæreat; & an non melius, conuenien-
tiâ, aut tale? Res ita habet, consensum & similiudi-
nem morum ac virtutum, veram amicitiam parere:
sed nec virtus sine constantiâ est: ergo nec mutemus. D

102. IMPUTARE PERFIDIAM.] Quasi Vespasi-
ani causâ fidem Vitellio fregissent. Non, inquam,
possunt adscribere hoc Vespasiano: & proprio verbo,
imputare. neque aliud eâ vi reperies.

103. PRÆCIPITI IN OCCASVM DIE.] E Vastic
nam alij, præcipitanti.